2. Els anys quaranta i cinquanta

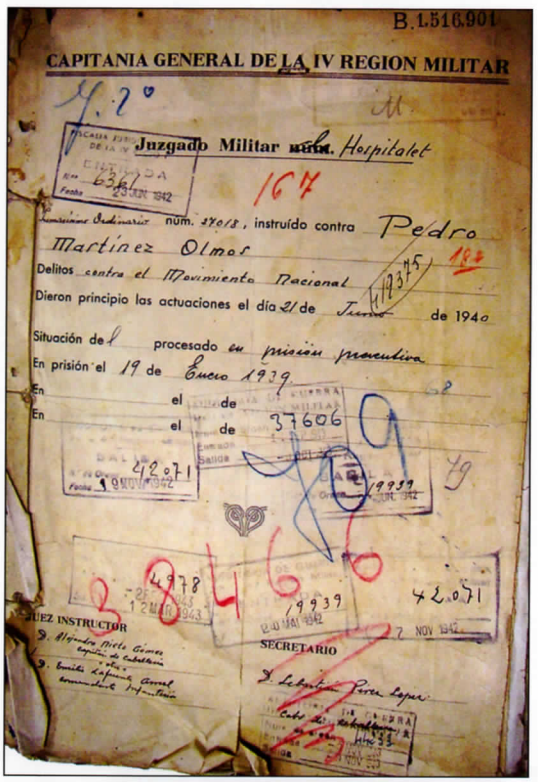
JOSEFINA GÓMEZ OLIVARES

MIGUEL ÁNGEL MONTÓN

2.1. EL NOU MARC LEGAL DEL RÈGIM

L'abril de 1959, durant els actes d'inauguració del Valle de Los Caídos, el general Franco va declarar: *No sacrificaron nuestros muertos sus preciosas vidas para que nosotros podamos descansar (...). Nos exigen montar la guardia fiel de aquello por lo que murieron*[4]. I, efectivament, la dictadura franquista no va descansar mai: la violència i la repressió contra tothom que s'oposava al seu règim va ser una de les seves marques definitòries essencials, i es va mantenir des de la mateixa insurrecció del 18 de juliol de 1936 fins a la mort del dictador el 20 de novembre de 1975. En paraules de Marc Carrillo[5]: *l'1 d'abril de 1939 no va acabar la guerra: la dictadura de Franco va iniciar des d'aquest mateix dia una guerra continuada, sòrdida i igual de cruel que la conflagració bèl·lica contra l'opositor polític*". Avelino Agudo, un dels nostres entrevistats, ho va veure clar quan es va produir la rendició de l'Exèrcit Popular: *Un amigo mío me dice: "todo está perdido". Nos dijeron que pusiéramos la bandera de la paz. Yo dije "Ahora vamos a tener la guerra".*

26
PROCÉS SUMARÍSSIM INSTRUÏT A L'HOSPITALENC PEDRO MARTÍNEZ OLMOS (19.1.1939) AFUSELLAT AL CAMP DE LA BOTA (24.3.1943) ALS 28 ANYS.
III TRIBUNAL MILITAR DE BARCELONA -TMB
(FOTO JORDI CÁNOVAS)

Ja dos mesos abans de la fi del conflicte militar es va aprovar la *Ley de 9 de febrero de 1939, de responsabilidades políticas*, que instal·lava la por permanent entre la població amb la finalitat de *liquidar las culpas (....) contraídas por quienes contribuyeron con actos u omisiones graves a forjar la subversión roja.* Ho feia, a més, vulnerant el principi d'irretroactivitat de les lleis; així, podien ésser jutjats fets succeïts des de l'octubre del 34. *És a dir, una llei del 1939, de caràcter penal i sancionador, (...) s'aplicava a tota una població per fets realitzats fins a cinc anys abans. I uns fets que suposaven l'exercici de drets fonamentals i llibertats públiques garantits per una Constitució democràtica (...).*

Finalitzada la guerra, tot un seguit de lleis, entre les quals destacaríem la *Ley de 1 de marzo de 1940, de represión de la masonería y el comunismo*, i *la Ley de Seguridad del Estado*, del 29 de març de 1941, s'afegiren a la *Ley de responsabilidad civil* i conformaren *un autèntic arsenal normatiu per configurar un sistema repressiu de les llibertats públiques*[6].

[4] Citat en: *Morir, matar, sobrevivir. La violencia en la dictadura de Franco.* Julián CASANOVA (Coord). Barcelona, Crítica, 2002, p. 9

[5] CARRILLO, Marc."El marc legal de la repressió... [Notícia de la negra nit. Vides i veus a les presons franquistes (1939-1959)]". En: *Espai de llibertat* (Fund. Ferrer i Guàrdia], núm. 23 (3r trim. 2001)

[6] CARRILLO, Marc. Article, cit., p. 23

27
COBERTA DE LA *MEMORIA CALENDARIO DE LA SECCIÓN FEMENINA 1940* (FET/JONS), REALITZADA PER ORDRE DE LA DELEGADA NACIONAL, PILAR PRIMO DE RIVERA.
CEL'H

28
PATI DE LA PRESÓ DE DONES DE LES CORTS (BARCELONA, 1943) ON TAMBÉ VAN ESTAR EMPRESONADES LES HOSPITALENQUES JUSTA GOICOECHEA, REGIDORA D'ERC, LOLA PEÑALVER, DE LA CNT, I FRANCESCA NOES, DEL PSUC.
MARIA SALVO

bertat, per exemple, el desterrament, la inhabilitació per a l'exercici de càrrecs i oficis, com els dels mestres o els funcionaris, fins a la pèrdua dels béns, tot plegat amb dures conseqüències per a la subsistència econòmica.

La pèrdua dels drets civils va tenir una repercussió especial en les dones. Els drets que s'havien assolit durant la República es perdien: dret de vot, de ser càrrec electe, la coeducació, el divorci, etc. I les limitacions a la llibertat personal anaven molt més enllà, amb la pretensió de convertir la dona en un ésser en inferioritat de condicions i absolutament dependent, primer del pare i, després, del marit. Una dona casada passava a necessitar l'autorització del marit per poder treballar o per obtenir el passaport.

En l'àmbit laboral, sobretot els anys 40 i 50, van regir-se per una legislació que pretenia apartar la dona de l'àmbit públic i, sovint, fent servir una retòrica d'alliberament deixar-la dins l'àmbit domèstic: *El Estado... libertará a la mujer casada del taller y de la fábrica.* A més, aquesta política contribuïa a la invisibilitat del treball de la dona fora de l'àmbit domèstic que, malgrat tot, mai no va deixar de realitzar-se: al camp, al servei domèstic, als tallers de costura...

Amb la *Ley de Orden Público* (30.6.1959) vint anys després d'haver aconseguit el triomf militar, la dictadura de Franco havia tancat, en gran part, el circuit legal que articulà la institucionalització de la violència política envers els opositors.

Especialment durant la dècada dels anys quaranta, *si la persona represaliada no havia mort afusellada o torturada a les presons, l'aplicació* [d'aquesta llei] *suposava la mort civil de l'afectat*[7]. Es podia exercir la repressió amb tot un seguit de mesures: des de les restriccions de lli-

[7] CARRILLO, Marc. Article, cit., p. 20

2.2. LA REPRESSIÓ DELS ANYS QUARANTA. ENTRE SOBREVIURE I RESISTIR

El sergent es va encarar amb el presoner.
Tu només veies els ulls del civil, petits i plorosos; solcats per tot
de finíssimes venetes vermelles.
"Que et penses que no sabem qui ets, tu?", va dir.
"¿Que et penses que no tenim la teva fitxa?
Que t'has cregut que ens mamem el dit?
Que t'has cregut que no sabem
el que vas fer durant la guerra?"
—Ho tornaria a fer, si així s'esqueia.

Joan CASAS
Pols de Terrat. "Cops de vit de bou".
Barcelona, Empúries, 2006

En una entrevista concedida al periodista nord-americà John Whitaker, un dels caps de premsa de Franco, el capità de l'exèrcit Gonzalo de Aguilera, explicava que s'havia de *matar, matar y matar* tots els rojos per alliberar Espanya del *virus del bolchevismo*, de les *ratas y piojos, exterminar un tercio de la población masculina, limpiar el país de proletarios y acabar, de esta forma, de golpe, con el paro*[8].

Amb aquests plantejaments es bastí el "Nuevo Estado español", fet que va tenir com a conseqüència, entre altres efectes directes de la repressió, l'afusellament entre el 1939 i el 1945 de no menys de 50.000 persones arreu de l'Estat durant la dècada dels anys quaranta, assassinats que s'afegien als prop de 100.000 perpetrats per les forces rebels al llarg de la Guerra Civil.

Gabriel Jackson, a *La República española y la guerra civil* (Méjico, 1967), parla de mig milió de presos com a resultat de la primera repressió, després de l'1 d'abril del 39[9]. El ministre d'Afers Exteriors de Mussolini, citat per Max Gallo a *Historia de la España franquista* (París, 1971), al juliol del 39 diu: *Las ejecuciones son todavía muy numerosas: sólo en Madrid hay de 200 a 250 diarias; en Barcelona, 150; 80 en Sevilla, que no estuvo nunca en poder de los rojos (...) lo que da* –segueix Gallo– *un mínimo de 6.000 ejecuciones*[10].

A Catalunya, durant la dècada de 1940, van ser afusellades aproximadament unes 4.000 persones. A l'Hospitalet, com a altres ciutats de característiques similars, la xifra d'afusellaments fou relativament baixa si és que es pot parlar en aquests termes. Van ser comptabilitzats 23 homes, majoritàriament de la CNT i nascuts a Catalunya[11].

Carles Santacana dóna com a possible explicació d'això el fet migratori: *la característica d'al·luvió d'una bona part de la població va fer més fàcil mantenir l'anonimat de molts dels qui podien ser acusats d'activitats sindicals i polítiques*[12]. També es pot explicar per la marxa cap a l'exili, molt important entre els sectors anarcosindicalistes. De fet, tots els regidors de la CNT, i també els més significats i coneguts d'ERC, coneixedors del que els esperava, van decidir prendre el camí de l'exili. En destacaríem en Josep Xena, en Ramon Frontera i en Martí Feced[13], o el diri-

---

[8] *Morir, matar, sobrevivir. La violencia en la dictadura de Franco.* J. CASANOVA (Coord.). Op. cit., p. 11

[9] En: CARRILLO, Marc. Article, cit

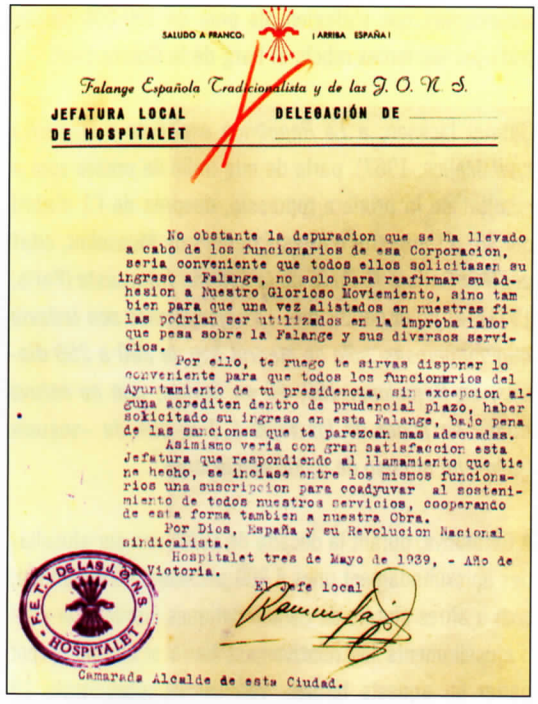
[10] Idem, p. 25

[11] Vegeu el capítol de Jordi CÁNOVAS dins d'aquesta publicació

[12] SANTACANA, Carles. *Victoriosos i derrotats...* Barcelona, PAM, 1994 (Llorenç Sans; 6), p. 126

[13] Josep Xena i Torrens (Cassà de la Selva, 1908–Caracas, 1988) fou un destacat dirigent anarquista i mestre racionalista de l'Hospitalet. Durant la Guerra Civil fou regidor d'economia al consistori (octubre de 1936), i alcalde de la ciutat entre el 26.12.1936 i el 9.2.1937. En els primers anys de l'exili fou membre del Consell General del Moviment Llibertari Espanyol. Un altre mestre racionalista amb un paper destacat dins del moviment llibertari hospitalenc que s'exilà a Mèxic, fou Floreal Ocaña. El seu nom figura entre els fundadors de la *Federación Anarquista Mexicana* (26.12.1945). El van acompanyar el seu fill Floreal i les seves filles Fraterna, Igualtat, Natura, Alba i Llibertat, també mestres racionalistes.
Respecte als dirigents d'ERC, Ramon Frontera i Bosch (Balsareny, 1900–dècada 1980) fou alcalde de la ciutat entre gener i octubre de 1934 i destituït arran dels "Fets d'Octubre" (1934). Recuperà l'alcaldia després de la victòria del Front d'Esquerres fins que, a partir del setembre de 1936, va ocupar diversos càrrecs a la Generalitat. En acabar la guerra va ser responsable de l'Oficina de la Generalitat a Perpinyà.
De la seva banda, Carles Martí i Feced (Alzira, 1901–Barcelona 1980) fou regidor entre 1931 i 1933; empresonat a causa dels Fets d'Octubre de 1934, va reemprendre la tasca municipal després del triomf del Front d'Esquerres. En els primers mesos de la Guerra Civil fou nomenat subsecretari de Finances de la Generalitat, i després dels "Fets de Maig" (1937) s'encarregà de la Conselleria de Governació. Exiliat durant tota la dictadura franquista, es dedicà a la seva professió de metge fins que retornà a Catalunya després de participar en les negociacions que van fer possible el retorn de Josep Tarradellas, l'octubre de 1977

29
COMUNICAT DE LA *JEFATURA LOCAL DE LA FET Y DE LAS JONS*, A L'ALCALDE DE L'HOSPITALET, RELACIONAT AMB LES DEPURACIONS, LES REPRESÀLIES I L'OBLIGACIÓ PER A TOTS ELS FUNCIONARIS D'INGRESSAR A *LA FALANGE*.
AMLH (FONS MUNICIPAL)

SALUDO A FRANCO. ¡ARRIBA ESPAÑA!

Falange Española Tradicionalista y de las J. O. N. S.

JEFATURA LOCAL DE HOSPITALET — **DELEGACIÓN DE** _____

No obstante la depuracion que se ha llevado a cabo de los funcionarios de esa Corporacion, seria conveniente que todos ellos solicitasen su ingreso a Falange, no solo para reafirmar su adhesion a Nuestro Glorioso Movimiento, sino tambien para que una vez alistados en nuestras filas pedrian ser utilizados en la improba labor que pesa sobre la Falange y sus diversos servicios.

Por ello, te ruego te sirvas disponer lo conveniente para que todos los funcionarios del Ayuntamiento de tu presidencia, sin excepcion alguna acrediten dentro de prudencial plazo, haber solicitado su ingreso en esta Falange, bajo pena de las sanciones que te parezcan mas adecuadas.

Asimismo veria con gran satisfaccion esta Jefatura que respondiendo al llamamiento que tiene hecho, se inclase entre los mismos funcionarios una suscripcion para coadyuvar al sostenimiento de todos nuestros servicios, cooperando de esta forma tambien a nuestra Obra.

Por Dios, España y su Revolucion Nacional sindicalista.

Hospitalet tres de Mayo de 1939, - AÑo de Victoria.

El Jefe local

F.E.T. Y DE LAS J.O.N.S. HOSPITALET

Camarada Alcalde de esta Ciudad.

30
CERTIFICAT DE DEPURACIÓ DE LA MESTRA HOSPITALENCA MATILDE KIRCHNER CATALÁN PER "DESAFECTA AL RÉGIMEN", EMÈS PEL CAP LOCAL DE LA FET Y DE LAS JONS, ENRIQUE JONAMA, EL 19.8.1948.
AMLH (FONS MUNICIPAL)

SALUDO A FRANCO ¡ARRIBA ESPAÑA!

Falange Española Tradicionalista y de las J. O. N. S.

JEFATURA LOCAL HOSPITALET DE LLOBREGAT — DELEGACIÓN DE ..... Nº .....

DON ENRIQUE JONAMA Y DARNACULLETA, Jefe Local de F.E.T. y de las J.O.N.S. de Hospitalet de LLobregat.

CERTIFICO: Que de antecedentes obrantes en esta Jefatura e informes adquiridos resulta que Dña. Matilde Kirchner Catalán, Maestra Nacional que fué de esta Localidad durante los años de 1931 a 1939, observó buena conducta moral; politicamente era de ideas izquierdistas arraigadas hallandose compenetrada con los elementos representativos del llamado Frente Popular y habiendo actuado en consonancia con sus ideas, teniendosela en consecuencia por desafecta al actual regimen, ignorandose la existencia de hechos que puedan modificar esta calificación.

Y para que conste y cause sus efectos en el expediente de depuración de la interesada expido a su instancia el presente que firmo en Hospitalet de L'obregat a diecinueve de agosto de mil novecientos cuarenta y ocho.

gent de la FAI Josep Peirats. Dirigents locals del PSUC també van marxar, com en Gaietà Ripoll, que des de França va traslladar-se a Veneçuela. l'exili també fou l'opció majoritària entre els mestres i les mestres del Consell de l'Escola Nova Unificada (CENU). Per ampliar la informació sobre l'exili, llegiu el capítol 2.1.2. de la primera part del llibre sobre els deportats hospitalencs.

Pel que fa a les depuracions, d'una banda, van afectar treballadors de les empreses privades de les quals destaquem algunes dades: 23 treballadors a Altos Hornos de Cataluña, 28 a Tecla Sala, 64 a Hilaturas Caralt-Pérez[14]. De l'altra, els funcionaris municipals: *dels 187 empleats el juliol de 1936 (31 foren destituïts al més d'agost), només 122 foren sotmesos a procés de depuració. El 34,8% restant no es van presentar, ja fos per mort durant el conflicte o per l'exili (...) en els casos de sanció, s'optava majorment per l'opció més dura, l'expulsió*[15].

En relació als mestres, les xifres són les més demolidores: dels 74 mestres que tenia el CENU el curs 1936-37, només 2 van continuar fent classe a l'ensenyament públic el curs 1941-42. Uns altres 9 van poder reubicar-se a l'ensenyament privat: *les escoles privades van constituir en algunes ocasions un refugi per a mestres expulsats del magisteri estatal. Aquest fou el cas del senyor Josa, el senyor Ribas i el senyor Baró, que van poder exercir a les escoles del Sagrat Cor dependents del Centre Catòlic*[16].

A la nostra ciutat la repressió va dirigir-se bàsicament contra el moviment sindical urbà, liderat per la CNT. Segons Carles Santacana: *La informació de la Causa General donava ja les claus per saber quins serien els objectius de la repressió. Posava l'accent en la significació del barri de la Torrassa tot associant l'activitat anarcosindicalista amb l'origen murcià de molts dels seus habitants, i deixava en un segon pla força menys perillós la resta de sectors antifeixistes.*

Dolors Marín, al seu llibre *Clandestinos*, dedica un capítol als anarquistes de l'Hospitalet. Molts marxaren a l'e-

[14] SANTACANA, Carles. *Victoriosos*... Op. cit., p. 135

[15] Idem, p. 141

[16] Idem, p. 143-144

xili a Mèxic o a Veneçuela, entre els quals els mestres com Josep Xena o la família Ocaña: *todos maestros y con nombres como Igualdad, Floreal, Harmonía parten hacia lo desconocido (...) La evacuación de los anarquistas hacia Francia es aparatosa. De la plaza Española salen automóviles abarrotados de niños y adultos.* Altres van decidir quedar-se, com és el cas del maoner Domingo Canela: *...para los anarquistas lo más importante es la educación del individuo, y yo no podía dejar sola a mi niña y que la educara Franco, me la habrían estropeado*[17].

Els testimonis recollits confirmen que la repressió va aconseguir en bona part immobilitzar l'oposició, però tot i així, en aquest fosc temps de supervivència, també tenim testimonis de com la solidaritat col·lectiva aconseguia saltar-se alguns murs. Per exemple, el cas que ens explicava en Francesc Pedra[18].

L'any 1945, en acabar la Guerra Mundial, després de passar per diversos camps de concentració, tornà clandestinament a Catalunya: *el que més m'impressionà fou la solidaritat dels companys de Can Tarrida, on evidentment no podia tornar* [fàbrica de vidre]. *Eren més de tres-cents, alguns em coneixien, altres mai no m'havien vist, però durant setmanes i mesos jo rebia els diners que els companys recollien per ajudar-me. En un temps que eren castigats amb la presó els qui ajudaven els perseguits (...)*[19].

Sobre aquest fet, en Francesc Pedra reflexionava de nou en el marc de les entrevistes realitzades per Clara Parramon per a aquest estudi: *(...) s'enteren de la situació meva econòmica, i la de la companya (...) i m'estaven fent setmanalment una recol·lecta. (...) És la compensació, si és que n'hi han d'haver, la compensació més gran per a un militant, (...) que uns militants que t'han conegut, uns obrers que t'han conegut de nano i que has estat treballant allà dels 9 al 22 anys, que a alguns els has sancionat tu, no tu, però que has proposat: "el que fagi això, tindrà una sanció", i que et reconeguin i et donin aquells diners quan era molt perillós una recol·lecta...!.*

També trobem testimonis de comportaments solidaris que podien procedir sobtadament de persones vinculades a l'altre bàndol. Marià Corominas (POUM) ens explica: *en acabar la guerra, venia del front d'Andalusia junt amb en Larroi, (...) baixàrem del tren al Prat i anàrem cadascú a casa seva: el meu amic fou detingut per la guàrdia civil només arribar-hi. Jo, cap a les onze del matí, passava per la Marina (....) Vaig anar a Can Sumarro, on vivia la meva promesa. Allí vaig trobar un de la Campsa, que després em va denunciar. (...) Al migdia era a casa dinant i un amic em digué de part del senyor Miró (un feixista local) que marxés, perquè s'havien donat ordres per a la meva detenció i que de nit em passarien a detenir. Al vespre, amb un volant fals, vaig sortir de l'Hospitalet (...) vaig estar dos anys amagat en un petit espai que no li desitjaria ni al meu delator*[20].

La repressió contra el moviment cultural i associatiu portada a terme pel règim franquista no va ser en cap cas fortuïta: *Les autoritats sabien molt bé que l'efervescència social i política que es produí en el primer terç de segle no s'havia impulsat ni canalitzat només des dels organismes explícitament polítics, ans al contrari, coneixien el paper importantíssim que havien jugat en aquell procés, entitats de base popular i de continguts esquerrans, com també aquelles fonamentalment catalanistes. En conseqüència, la repressió i el control de les entitats fou un element important en la política del règim.* (...) *A l'Hospitalet, l'alcalde Jonama va signar un ban molt explícit prohibint l'ús del català*[21]. Aquesta va ser una de les principals característiques d'aquesta repressió, la prohibició de la llengua catalana. Les disposicions dictades pel Govern Civil al juliol de 1940 especificaven

31
CARNET DE PRESONER DE FRANCESC PEDRA QUE VA ESTAR INTERNAT EN EL CAMP DE CONCENTRACIÓ DE ROTENSE (MAGDEBURG).
EL VIEJO TOPO

32
FRANCESC PEDRA A ALEMANYA DESPRÉS DE L'ALLIBERAMENT DEL CAMP DE CONCENTRACIÓ, EL 1945. ES VA FOTOGRAFIAR SOTA EL RÈTOL D'OFFENTTICHER I LAITECHUTZRAUM, VESTIT AMB UNA JAQUETA DE L'AVIACIÓ FRANCESA.
EL VIEJO TOPO

[17] MARIN, Dolors. *Clandestinos. El Maquis contra el franquismo...* Barcelona, Plaza Janés, 2002, p. 207

[18] Vegeu resum biogràfic de Francesc Pedra

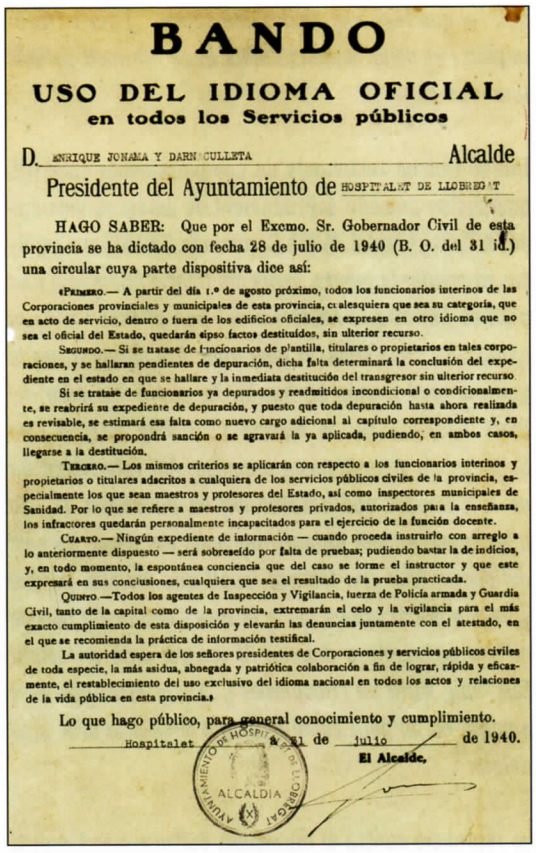
[19] CAMÓS, Joan. "L'activitat política a l'Hospitalet..."En: *L'avenç*, núm. 60 (maig 1983), p.10-19

[20] Idem, p. 14

[21] SANTACANA, Carles. Op. cit., p. 147-149

33

BAN DE L'ALCALDE JONAMA, 31.7.1940, PEL QUAL ES PROHIBEIX L'ÚS DEL CATALÀ, AMB AMENAÇA DE REPRESÀLIES, A TOT EL FUNCIONARIAT I TAMBÉ ALS MESTRES DE L'ESCOLA PÚBLICA I PRIVADA.
AMLH (FONS MUNICIPAL)

BANDO

USO DEL IDIOMA OFICIAL
en todos los Servicios públicos

D. ENRIQUE JONAMA Y DARNICULLETA Alcalde

Presidente del Ayuntamiento de HOSPITALET DE LLOBREGAT

HAGO SABER: Que por el Excmo. Sr. Gobernador Civil de esta provincia se ha dictado con fecha 28 de julio de 1940 (B. O. del 31 id.) una circular cuya parte dispositiva dice así:

«PRIMERO.— A partir del día 1.º de agosto próximo, todos los funcionarios interinos de las Corporaciones provinciales y municipales de esta provincia, cualesquiera que sea su categoría, que en acto de servicio, dentro o fuera de los edificios oficiales, se expresen en otro idioma que no sea el oficial del Estado, quedarán ipso factos destituídos, sin ulterior recurso.

SEGUNDO.— Si se tratase de funcionarios de plantilla, titulares o propietarios en tales corporaciones, y se hallaran pendientes de depuración, dicha falta determinará la conclusión del expediente en el estado en que se hallare y la inmediata destitución del transgresor sin ulterior recurso.

Si se tratase de funcionarios ya depurados y readmitidos incondicional o condicionalmente, se reabrirá su expediente de depuración, y puesto que toda depuración hasta ahora realizada es revisable, se estimará esa falta como nuevo cargo adicional al capítulo correspondiente y, en consecuencia, se propondrá sanción o se agravará la ya aplicada, pudiendo, en ambos casos, llegarse a la destitución.

TERCERO.— Los mismos criterios se aplicarán con respecto a los funcionarios interinos y propietarios o titulares adscritos a cualquiera de los servicios públicos civiles de la provincia, especialmente los que sean maestros y profesores del Estado, así como inspectores municipales de Sanidad. Por lo que se refiere a maestros y profesores privados, autorizados para la enseñanza, los infractores quedarán personalmente incapacitados para el ejercicio de la función docente.

CUARTO.— Ningún expediente de información — cuando proceda instruirlo con arreglo a lo anteriormente dispuesto — será sobreseído por falta de pruebas; pudiendo bastar la de indicios, y, en todo momento, la espontánea conciencia que del caso se forme el instructor y que este expresará en sus conclusiones, cualquiera que sea el resultado de la prueba practicada.

QUINTO.—Todos los agentes de Inspección y Vigilancia, fuerza de Policía armada y Guardia Civil, tanto de la capital como de la provincia, extremarán el celo y la vigilancia para el más exacto cumplimiento de esta disposición y elevarán las denuncias juntamente con el atestado, en el que se recomienda la práctica de información testifical.

La autoridad espera de los señores presidentes de Corporaciones y servicios públicos civiles de toda especie, la más asidua, abnegada y patriótica colaboración a fin de lograr, rápida y eficazmente, el restablecimiento del uso exclusivo del idioma nacional en todos los actos y relaciones de la vida pública en esta provincia.»

Lo que hago público, para general conocimiento y cumplimiento.

Hospitalet a 31 de julio de 1940.

El Alcalde,

AYUNTAMIENTO DE HOSPITALET DE LLOBREGAT ALCALDIA

com serien immediatament destituïts els funcionaris que dins o fora de la feina utilitzessin una altra llengua que no fos el castellà, i també els mestres, els professors i els inspectors de sanitat.

Les entitats catalanistes van desaparèixer. *El mateix 1939 tan sols es van poder posar en funcionament unes quantes entitats, que foren el Casino de Santa Eulàlia, el Casino Nacional, el Centre Català i la Unión Recreativo-Cultural la Alianza*[22]. Totes les manifestacions culturals i els escrits que generessin havien de ser obligatòriament en castellà. En relació al Centre Català, segons ens explica Carles Santacana, *cal no confondre els socis del centre amb militants catòlics, paper que quedava reservat als membres d'Acció Catòlica*[23]. Tot i així, la cobertura que li donava la vinculació amb l'església catòlica li va permetre obrir aviat l'activitat sardanista i l'esbart dansaire.

Centro Católico
HOSPITALET DE LLOBREGAT

DIA 22 DE AGOSTO
A LAS 6'30 DE LA TARDE

1.ER CONCURSO DE SARDANAS

Organizado por la Sección Folklórica y patrocinado por el EXCMO. AYUNTAMIENTO de esta Ciudad

FIESTA MAYOR 1943

34

CARTELL ANUNCIADOR DEL *1R. CONCURS DE SARDANES*, ORGANITZAT PEL CENTRE CATÒLIC, EN EL MARC DE LA FESTA MAJOR DE 1943.
CEL'H

Al barri de la Torrassa se significaren dues entitats de caire ben diferent: una de conservadora, vinculada a la parròquia i al poder local: l'Alianza (1939), i una altra, el Club Pimpinela de Tennis, creada el 1945. *(...) escolliren aquesta denominació –tennis— per facilitar-ne la legalització. (...) entitat que feia sobretot teatre, a més de concursos de fotografia, balls i festes diverses (...) i que va tenir alguna topada amb l'Alianza. Amb 150 socis, el 1951, el Club Pimpinela representava a Collblanc-Torrassa si no una alternativa, sí un contrapunt a l'Alianza*[24].

Tant el Centre Català com el Club Pimpinela van ser els capdavanters de l'activitat teatral. En Carles Santacana n'ha estudiat la quantitat de representacions fins al 1951, que s'estabilitzà entorn a unes vint funcions anuals al Centre Català (1939-51: 198 representacions), i al Pimpinela, 83 representacions (del 1946-51). El percentatge d'obres en català, d'autors catalans, era molt alt: el 62% al Centre Català i el 47% al Club Pimpinela. Bàsicament, teatre tradicional català: Pitarra, Folch i Torres, Santiago Rusiñol.

Amb l'aparició el 1947 de l'associació Amics de la Música, integrada per membres de la classe mitjana local i ubicada al barri del Centre, es disposarà d'un espai de difusió de la música clàssica al qual aviat s'afegiran altres activitats culturals: conferències, visites, etc. Aquesta entitat va apostar per catalanitzar la seva activitat amb la redacció dels programes mecanografiats sempre en català, a excepció de quan calia passar per un procés d'edició[25]. Juntament amb les dues delegacions de la Unió Excursionista de Catalunya, una a Collblanc (1947) i una altra al Centre (1951), configuren el panorama de l'associacionisme cultural fins als anys 60, amb l'aparició de nous moviments socials als barris i l'inici d'una nova dinàmica cultural.

[22] Idem, p. 226

[23] Idem, p. 228

[24] Idem, p. 231

[25] SANTACANA, Carles. Op. cit., p. 231

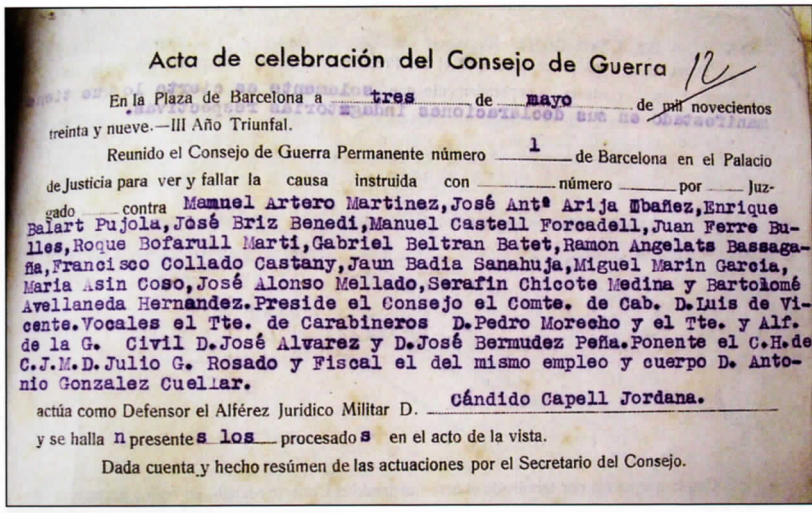

JORDI CÁNOVAS

2. 3. HOSPITALENCS AFUSELLATS. ELS CONSELLS DE GUERRA

La tieta Paquita ens explicava que van enterrar
el cos de l'afusellat, ella es va apropar al cementiri,
a la fosa comuna, per dipositar un ram de flors
a prop del seu marit. Al moment, en veure-la un falangista,
li va dir: "saque eso de ahí.
Un perro rojo separatista no se lo merece".
I llençà les flors lluny d'ella.

GÓMEZ MOLINA, Ramon.
Anys victoriosos, anys triomfals.
Lleida, Pagès, 2002

Acta de celebración del Consejo de Guerra 12

En la Plaza de Barcelona a tres de mayo de mil novecientos treinta y nueve.—III Año Triunfal.

Reunido el Consejo de Guerra Permanente número 1 de Barcelona en el Palacio de Justicia para ver y fallar la causa instruida con número por Juzgado contra Manuel Artero Martinez, José Antª Arija Ibañez, Enrique Balart Pujola, José Briz Benedi, Manuel Castell Forcadell, Juan Ferre Bulles, Roque Bofarull Marti, Gabriel Beltran Batet, Ramon Angelats Bassagaña, Francisco Collado Castany, Jaun Badia Sanahuja, Miguel Marin Garcia, Maria Asin Coso, José Alonso Mellado, Serafin Chicote Medina y Bartolomé Avellaneda Hernandez. Preside el Consejo el Comte. de Cab. D. Luis de Vicente. Vocales el Tte. de Carabineros D. Pedro Morecho y el Tte. y Alf. de la G. Civil D. José Alvarez y D. José Bermudez Peña. Ponente el C. H. de C. J. M. D. Julio G. Rosado y Fiscal el del mismo empleo y cuerpo D. Antonio Gonzalez Cuellar.

actúa como Defensor el Alférez Juridico Militar D. Cándido Capell Jordana.

y se halla n presente s los procesado s en el acto de la vista.

Dada cuenta y hecho resúmen de las actuaciones por el Secretario del Consejo.

35
ACTE DEL CONSELL DE GUERRA COL·LECTIU ON FIGURA L'HOSPITALENC JOSÉ ALONSO MELLADO (1939).
III TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

El punt de partida d'aquesta investigació són les bases de dades aportades per l'historiador Josep Maria Solé i Sabaté a *La repressió franquista a Catalunya (1938-1953)*, obtingudes a partir de la consulta dels registres civils de defuncions i de cementiris els anys vuitanta. Aquest treball rigorós inclou un total de 22 hospitalencs afusellats pel règim franquista. La informació va ser completada i corregida en un llibre posterior publicat l'any 1994, *Victoriosos i derrotats...*, de Carles Santacana. Actualment, se'n pot renovar i ampliar la informació gràcies a l'obertura i l'accés als consells de guerra que són al III Tribunal Militar de Barcelona[26]. Un dels objectius d'aquest estudi encara en curs ha estat la consulta d'aquests fons documentals (111.261 consells de guerra de l'Auditoria de Guerra de Catalunya 1939-1988, on gairebé la meitat dels expedients estan datats fins a l'any 1943). En aquest període es van afusellar el 96,30% del total de les 1.716 persones executades a Barcelona durant la dictadura[27]. Des del començament del conflicte i durant els anys posteriors, la justícia es converteix en una arma formidable per reprimir que els sollevats usen i n'abusen. En aquest context, els bans militars regulen la vida quotidiana, donant prioritat a la justícia castrense per sobre de la

CAPITANIA GENERAL DE LA IV REGION MILITAR

FISCALIA JURIDICO MILITAR

ASUNTO DE TRAMITACIÓN URGENTISIMO

Hospitalet

151

Sumarísimo ordinario núm. 22342, instruído contra Manuel Tora Bellido

Delitos contra el Movimiento Nacional

Dieron principio las actuaciones el día 27 de Junio de 1940

Situación de procesado

En prisión el de

el de

42081

48673

8 FEB 1943

JUEZ INSTRUCTOR

Don Alejandro Nieto Gomez Capitan de Caballeria

D. Emilio Lafuente Anual otro Comandante de Infanteria

SECRETARIO

Don Sebastian Perez Lopez Cabo de Caballeria

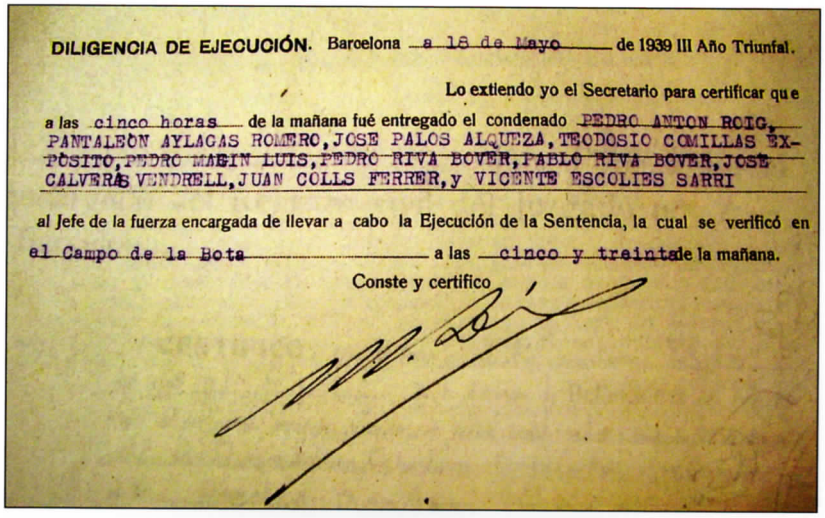
36
DOCUMENT D'INICI DEL PROCÉS AMB EXPEDIENT "SUMARÍSIMO DE URGENCIA" A MANUEL TORA BELLIDO, EL 1940.
III TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

civil. els protagonistes de l'acció judicial seran els Consells de Guerra sota la base legal del Codi de Justícia Militar, en vigor des de l'any 1890[28].

[26] Els primers anys noranta, els expedients es van obrir al públic gràcies a la nova legislació i al canvi de president del Tribunal Militar, que hi donà el vistiplau. Per consultar l'Arxiu s'han de conèixer els noms i els cognoms de les persones, no s'hi pot accedir de cap altra manera. Actualment, per mitjà d'un conveni amb l'Arxiu Nacional de Catalunya, se n'està digitalitzant tota la documentació, i creiem que en un futur pròxim l'accés hi serà més àgil

[27] SOLÉ i SABATÉ, Josep M. *La repressió franquista a Catalunya 1938-1953*. Barcelona, Edicions 62, 1985, p. 97. Com és lògic, les execucions extrajudicials no hi estan incloses.

[28] Aquest *Código* va ser vigent fins el 1945. Un codi, del qual el legítim posseïdor era el govern republicà però que no el va aplicar o no va ser tant contundent con els sollevats. La paradoxa és que la mateixa legislació va estar vigent en una i altra zona enfrontada. Ara bé, els franquistes, aniran modificant-lo segons els convingui fins l'any 1945 en que va ser derogat. GIL HONDUVILLA, p. 101 i González Padilla, Eusebio p.155.

DILIGENCIA DE EJECUCIÓN. Barcelona a 18 de Mayo de 1939 III Año Triunfal.

Lo extiendo yo el Secretario para certificar que

a las cinco horas de la mañana fué entregado el condenado PEDRO ANTON ROIG, PANTALEON AYLAGAS ROMERO, JOSE PALOS ALQUEZA, TEODOSIO COMILLAS EXPOSITO, PEDRO MARIN LUIS, PEDRO RIVA BOVER, PABLO RIVA BOVER, JOSE CALVERAS VENDRELL, JUAN COLLS FERRER, y VICENTE ESCOLIES SARRI

al Jefe de la fuerza encargada de llevar a cabo la Ejecución de la Sentencia, la cual se verificó en el Campo de la Bota a las cinco y treinta de la mañana.

Conste y certifico

37
DILIGÈNCIA D'EXECUCIÓ COL·LECTIVA AL CAMP DE LA BOTA DE BARCELONA, DEL 18.5.1939 A DOS QUARTS DE SIS DE LA MATINADA. ENTRE ELS 10 AFUSELLATS HI FIGURA L'HOSPITALENC TEODORO COMILLAS EXPÓSITO. III TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

El procediment del Consell de Guerra era de tres tipus: 1. Ordinari; 2. **Sumaríssim:** reducció dels tràmits processals, s'inicia per denúncia, atestat, expedient incoat en els camps de detenció i presons, i per un expedient de depuració. Arran de la Guerra Civil tots els Consells de Guerra seran sumaríssim. 3. **Sumaríssim d'urgència** que és com l'anterior però suprimeix algunes diligències per tal de ferlo més àgil, i restar garanties processals.

Tots els hospitalencs afusellats van ser processats per un Consell de Guerra sumaríssim o sumaríssim d'urgència, incomplint greument els mateixos tribunals, el propi Codi de Justícia Militar que ells feien servir per justificar les execucions. En els seus articles art. 649 al 652 del Títol XIX Del procesamiento sumarísimo estableix que només poden ser jutjat per aquest procediment "los reos de flagrante delito militar, (art. 649) se considera flagrante delito el que se estuviere cometiendo o se acabase de cometer, (art. 650) o cuando sea sorprendido, (art. 651) otros delitos que afecten a la disciplina o moral de la tropa, plazas, cosas o personas. Però, l'article següent (art. 652) insisteix de nou " los que no han sido sorprendido in fraganti serán juzgados en juicio ordinario, en pieza separada". En els 23 casos estudiats la diferència temporal entre els fets i la seva detenció és prou ampla (com a mínim 3 anys, com per ser considerats com a flagrante delito militar. No obstant això, tots

TAULA 1. PROCÉS D'UN CONDEMNAT A MORT

1. Sumari
Declaracions de testimonis
Denúncia particular.
Atestat Guàrdia Civil o policia.
Informes de Falange, Ajuntaments, Guàrdia Civil, etc.
Interrogatori del processat
Autorresumen i conclusió
2. Plenari
Informe provisional del Fiscal.
Designació d'un advocat defensor.
Lectura de càrrec (Acusació)
Acta de celebració del Consell de Guerra (vista)
Sentència (secreta)
3. Últims tràmits
Vist i plau de S.E. "El Generalísimo"
Notificació de l'execució
Afusellament

els casos estudiats van ser jutjats per un Consell de Guerra Sumaríssim o Sumaríssim d'urgència. Els nombrosos processos contra els vençuts generava una espessa burocràcia i a nivell local els gestionaven els jutjats militars de l'Hospitalet o d'altres poblacions sota les ordres directes de les màximes autoritats judicials, el Capità General de la IV Regió Militar i l'Auditor de Guerra de Catalunya.

En el decurs de la investigació ha aparegut un veí més entre els afusellats, hem conegut el domicili de cadascun, la data de la detenció[29], per què va ser jutjat, les persones que el van denunciar; a més a més, s'han completat els buits en l'edat, l'afiliació, la professió, i, en algun cas, se n'ha corregit el lloc de naixement i el cognom. La troballa d'aquesta persona ens confirma que van ser 23 els hospitalencs afusellats a Catalunya. Aquest descobriment és producte de la casualitat, ja que era dins d'un consell de guerra col·lectiu en el qual es jutjaven tres veïns més de l'Hospitalet. Aquest senyor, Teodosi Comillas Expósito, ja constava al llibre de Solé i Sabaté, però per un error de còpia

[29] Intento aproximar al màxim la data de la seva detenció; quan no és possible, incloc l'inici de l'expedient que el portarà cap al Consell de guerra.

en un document del consell de guerra se'l considerava veí de Girona, d'on era natural; en la lectura de l'expedient sencer s'ha comprovat que vivia al carrer 14 d'Abril, actual carrer de Castelao de la nostra ciutat. Els errors de transcripció i de còpies eren molt abundants als consells de guerra, ja que era tal el volum de la feinada encomanada als funcionaris i a les forces d'ocupació franquistes, que eren habituals les contradiccions entre els centenars de milers de paperassa que generaven els consells de guerra.

En una primera aproximació a les dades, constatem que la mitjana d'edat dels afusellats era de més de 34 anys. Els anarquistes dominaven, respecte a les altres tendències, de manera molt clara: 17 dels 23 afusellats militaven o havien militat en algun moment a la CNT, la FAI o les joventuts llibertàries. Malgrat que l'Hospitalet ja era una població amb un fort percentatge d'immigrants, la majoria, és a dir, 13 dels sentenciats a mort eren catalans: 9 de Barcelona i comarques (2 eren de l'Hospitalet); la resta, 2 eren de les terres tarragonines i 2 més de les gironines. Del País Valencià i Múrcia, 4 de cada lloc; d'Almeria, 1, i un altre de Burgos. Podem afirmar que la major part vivia als barris més populars i conflictius de l'època, que eren els de Collblanc, la Torrassa i Santa Eulàlia, on la repressió franquista fou més dura. En aquest context, pràcticament tots van ser detinguts el mateix 1939, només dos van ser detinguts més tard; i 11 van ser afusellats en menys de 6 mesos. Aquesta dada ens dóna una idea de la urgència de reprimir i castigar que tenien les noves autoritats, i no era el mateix ser jutjat al final de la guerra que uns anys més tard[30]. El que més temps va estar esperant el judici i la posterior execució fou Pedro Martínez Olmos, més de 4 anys, fins a l'any 1943, i el motiu d'una durada tan llarga es deu, entre altres coses, al fet que l'expedient es manté inamovible mentre és a la presó, i el consell de guerra s'aplaça dos cops per l'absència de l'advocat i els vocals.

TAULA 2. MOTIUS D'IMPLICACIÓ DE L'ACUSAT CITATS EN ELS EXPEDIENTS DEL DELICTE DE *AUXILIO DE REBELION* O *ADHESION A LA REBELION*

Actuació durant els Fets d'Octubre de 1934
Afiliat o simpatitzant d'un partit "rojo-separatista"
Anar voluntari al front
Actuar directament o indirecta contra el "Glorioso Alzamiento Nacional" del 18 de juliol de 1939
Participar en crema d'esglésies o algun acte violent als primers dies de la Guerra Civil

2.3.1. Els inculpats. Mecanismes franquistes utilitzats

L'arribada de l'exèrcit franquista implica la instauració d'una violència freda, l'extensió de la por i un control militar dels mecanismes de repressió. Així doncs, des de l'inici s'observa un discurs selectiu que tenia com a objectiu la humiliació moral i física de l'inculpat. Als primers fulls dels expedients ja s'adverteix que l'imputat és un *agitador y director de las turbas* (Josep Segarra Ventura), *sujeto de pésimos antecedentes y contrario a nuestro Régimen Nacional* (Antonio Fuentes Boj). Era molt habitual la substitució dels noms dels acusats per *sujeto* o *el encartado* (individu citat a comparèixer en judici mitjançant edicte o ban) als interrogatoris i les denúncies.

Cal remarcar que el simple fet de vestir-se amb granota blava d'obrer durant la Guerra Civil ja era prou per ésser acusat de milicià i patruller, i d'aquí a ser un assassí només calia una simple denúncia; en conseqüència, la possibilitat de ser comdemnat a mort s'incrementava. En el cas de Manuel Ibáñez Navarro, era molt explícita la percepció d'un veí que *lo vio lanzarse a la calle en los primeros momentos con la indumentaria característica de los patrulleros de la FAI, esto es, mono azul y arma corta al cinto*[31]. El gruix de la documentació són les denúncies de veïns[32] acusacions desproporcionades, informes de la guàrdia civil, l'Ajuntament de l'Hospitalet, la Falange, etc[33]. Tot estava predesti-

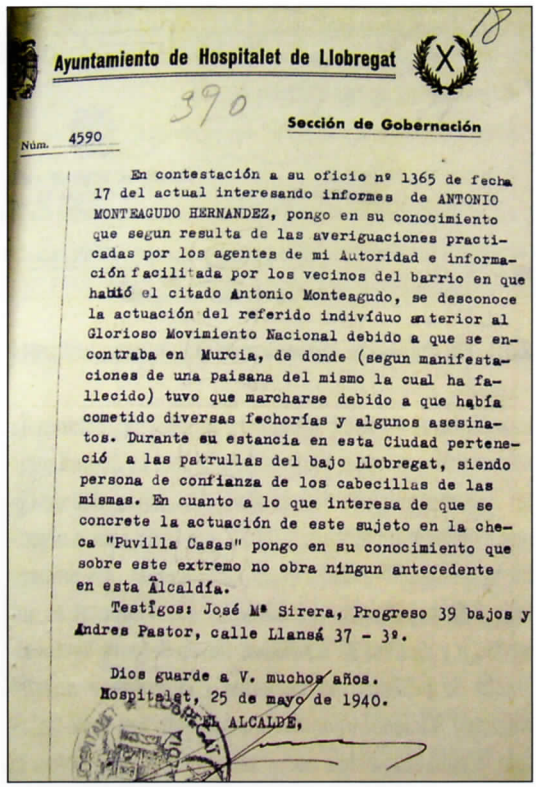
[30] Segons l'historiador Julián CASANOVA, entre la data de detenció i la celebració del judici, els tribunals militars deixaven passar una mitjana de 2 a 3 anys; no va ser el cas de la nostra ciutat, la mitjana de la qual és molt inferior a un any. En: *Morir, matar, sobrevivir...* Opus cit.

[31] Aquesta visió ens mostra fins on podien arribar les acusacions, si tenim en compte que a l'inici de la Guerra Civil "pràcticament tothom vestia roba tosca de feina, o bé granota blava, o bé alguna variant de l'uniforme de milicià". En: ORWELL, George. *Homenatge a Catalunya*...Barcelona, Ariel, 1992, p. 12.

[32] Hem de tenir present que les denúncies eren el primer esglaó de la justícia de Franco. En: *Morir, matar, sobrevivir...* J. CASANOVAS (Coord.). Opus cit.

[33] En: Idem, p. 29

38
INFORME DE L'AJUNTAMENT DE L'HOSPITALET QUE FORMA PART DE L'EXPEDIENT DEL "CONSEJO SUMARÍSIMO" CONTRA ANTONIO MONTEAGUDO. RECULL LES DENÚNCIES DELS VEÏNS.
III TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

Ayuntamiento de Hospitalet de Llobregat

18

390

Sección de Gobernación

Núm. 4590

En contestación a su oficio nº 1365 de fecha 17 del actual interesando informes de ANTONIO MONTEAGUDO HERNANDEZ, pongo en su conocimiento que segun resulta de las averiguaciones practicadas por los agentes de mi Autoridad e información facilitada por los vecinos del barrio en que habitó el citado Antonio Monteagudo, se desconoce la actuación del referido individuo anterior al Glorioso Movimiento Nacional debido a que se encontraba en Murcia, de donde (segun manifestaciones de una paisana del mismo la cual ha fallecido) tuvo que marcharse debido a que había cometido diversas fechorías y algunos asesinatos. Durante su estancia en esta Ciudad perteneció a las patrullas del bajo Llobregat, siendo persona de confianza de los cabecillas de las mismas. En cuanto a lo que interesa de que se concrete la actuación de este sujeto en la checa "Puvilla Casas" pongo en su conocimiento que sobre este extremo no obra ningun antecedente en esta Alcaldía.

Testigos: José Mª Sirera, Progreso 39 bajos y Andres Pastor, calle Llansá 37 - 3º.

Dios guarde a V. muchos años.
Hospitalet, 25 de mayo de 1940.
EL ALCALDE,

39
CERTIFICAT DE TREBALL INCAUTAT A AGUSTIN ARAGONÉS, MEMBRE DE LA CNT.
III TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

nat conscientment, si més no, a mantenir el grau de l'acusació. Era molt freqüent que durant el procés s'hi anessin afegint altres delictes sense aportar cap prova que les justifiqués, de manera que l'expedient s'anava engruixint com si fos una bola de neu; inculpar era molt fàcil, exculpar algú davant un tribunal era perillós. En el cas de Pere Anton Roig, l'acusaven de saqueig i robatori, i en el transcurs de l'expedient "va aparèixer" un punyal que no constava al registre de la policia; i finalment l'inculparen de l'assassinat de quatre religioses. I en el cas de Josep Domènech Avellanet, un jove de 20 anys, l'assenyalaren com a *jefe de una patrulla de control que cometió numerosos asesinatos circulando en un coche titulado "coche de la muerte", jactándose de sus crímenes.* Un constant encreuament de rumors entre el veïnatge ens demostra l'eficàcia del règim franquista per controlar la vida quotidiana, i aquests rumors sovint eren prou importants per aportar alguna prova en contra d'algú: *Sabe, por rumor público, que el encartado era de la Checa de Pubilla Casas* (Vicente Herrera García), *Era de dominio público que hacía frecuentes viajes por tierras de Aragón* (Josep Segarra Ventura). En aquest sentit, era corrent que als jutjats militars declaressin persones properes, companys de feina, metges, etc. Per exemple, hi ha el cas d'Agustín Aragonés Jiménez, que vivia al carrer Mas, 113, que va ser acusat per veïns que vivien a la carretera de Collblanc, números 28 i 57, al carrer Joventut, 22, i al carrer Pujós, 73. Això ens demostra que la xarxa repressiva s'endinsava arreu del barri.

Les raons que possiblement impulsen aquestes denúncies són diverses. Uns per coherència amb els seus ideals reaccionaris, "quintacolumnistes" o per venjança dels familiars de les víctimes dels primers mesos de la guerra; uns altres per assolir una millora en l'estatus social i econòmic o mantenir-lo (funcionaris municipals, comerciants, farmacèutics, industrials); d'aquesta manera feien fora un possible competidor. Hi ha una relació directa entre la fermesa o la duresa de l'acusació i una adhesió acèrrima al règim dictatorial. No obstant això, s'adverteix que alguns acudien als jutjats militars per por, ja que les autoritats franquistes exhortaven tothom a denunciar, i el que no ho feia podia incórrer en un delicte d'encobriment[34]. Els que no havien recolzat prou els "nacionals" o que havien estat vincu-

[34] En: BEEVOR, Anthony. *La guerra civil española.* Barcelona, Crítica, 2005, p. 630

lats indirectament al bàndol republicà ara buscaven l'empara de les noves autoritats; per això no dubtaven de delatar els seus excompanys. I és probable que aquesta fos la raó de la veïna Dolores Cánovas, serventa del local del comitè de la CNT de Santa Eulàlia, per denunciar José Alonso Mellado: *formaba parte de las patrullas de control*[35].

La violència política dels primers dies de la guerra a l'Hospitalet fou la base argumental de les acusacions als consells de guerra. Aleshores les víctimes havien estat sobretot persones de dretes destacades, industrials i comerciants que van ser executats arbitràriament per grups de les patrulles de control o incontrolats. Altres es van exiliar, i alguns van patir les conseqüències de la col·lectivització del negoci en plena guerra. I en tornar denunciaren els seus perseguidors.

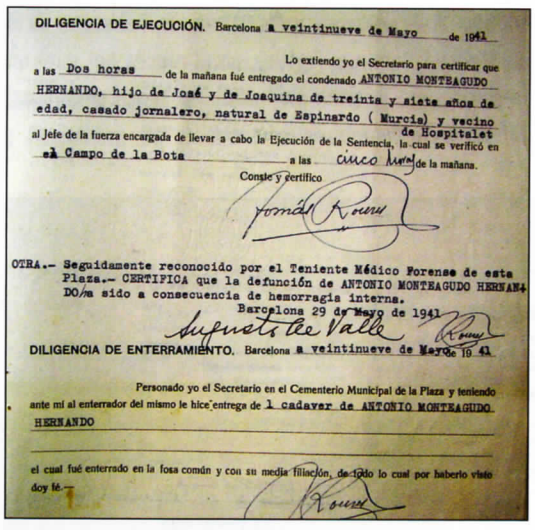
Cal aclarir que no tots els que van formar part de les patrulles de control van cometre els crims o els segrestos de què van ser acusats. Alguns realment feien tasques de vigilància, com era el cas de Constantino Tormo Gil, altres eren simples conductors de vehicles amb les sigles de la CNT, i aquest fou el cas de Manuel Ibáñez Navarro. Per a les autoritats militars, els fiscals i els jutges, tots eren assassins, amb proves o sense, *ello implica que cuantos han pertenecido a las patrullas de control son culpables de asesinato*, va escriure l'inspector de la Brigada Social Eduardo Quintela, al febrer de 1939, dins de l'expedient de Constantino Tormo Gil.

Per justificar i aplicar la repressió o la venjança i deslliurar-se de tota responsabilitat, les sentències repetien fil per randa les següents paraules: *Resultando que contra los legítimos Poderes del Estado, asumidos por el Ejército a partir del 17 de julio de 1936, en cumplimiento de su función constitutiva, se desarrolló un alzamiento en armas y una tenaz resistencia, cometiéndose a su amparo toda suerte de violencias, hechos en los que participan los procesados en esta causa en la siguiente forma...* (expedient de Joan Lorca Dalmau).

40
Retrat de família d'en Constantino Tormo abans de ser, primer, empresonat el 13.2.1939, i afusellat el 7.7.1939.
Família Tormo

En el transcurs d'aquesta investigació, intentem aclarir la situació personal i moral del detingut durant tot el procés i fins a la seva mort. Ja hem comentat la

DILIGENCIA DE EJECUCIÓN. Barcelona a veintinueve de Mayo de 1941

Lo extiendo yo el Secretario para certificar que a las Dos horas de la mañana fué entregado el condenado ANTONIO MONTEAGUDO HERNANDO, hijo de José y de Joaquina de treinta y siete años de edad, casado jornalero, natural de Espinardo (Murcia) y vecino de Hospitalet al Jefe de la fuerza encargada de llevar a cabo la Ejecución de la Sentencia, la cual se verificó en el Campo de la Bota a las cinco horas de la mañana.

Conste y certifico

OTRA.- Seguidamente reconocido por el Teniente Médico Forense de esta Plaza.- CERTIFICA que la defunción de ANTONIO MONTEAGUDO HERNANDO/m sido a consecuencia de hemorragia interna.

Barcelona 29 de Mayo de 1941

DILIGENCIA DE ENTERRAMIENTO. Barcelona a veintinueve de Mayo de 19 41

Personado yo el Secretario en el Cementerio Municipal de la Plaza y teniendo ante mi al enterrador del mismo le hice entrega de 1 cadaver de ANTONIO MONTEAGUDO HERNANDO

el cual fué enterrado en la fosa común y con su media filiación, de todo lo cual por haberlo visto doy fé.-

41
Diligència d'execució, certificat de defunció i diligència d'enterrament del 29.5.1941, de l'hospitalenc Antonio Monteagudo Hernández, al Camp de la Bota.
III TMB (foto Jordi Cánovas)

humiliació a què era sotmès des de l'inici de l'expedient, a més, hem observat algun cas d'indici de tortura, que en aquella època de venjança seria un mètode comú als interrogatoris, però difícil de demostrar sobre el paper. Tanmateix, en dos casos són molt visibles els maltractaments; el primer és el de Vicente Herrera García, que en unes declaracions davant el jutge denuncia que *en ocasión a proceder a su detención*

[35] Declarar i delatar: primer acte polític de compromís amb la dictadura que, a més, alliberava de sospites

DILIGENCIA DE NOTIFICACIÓN. Barcelona 16 de Nov'embre de 1939

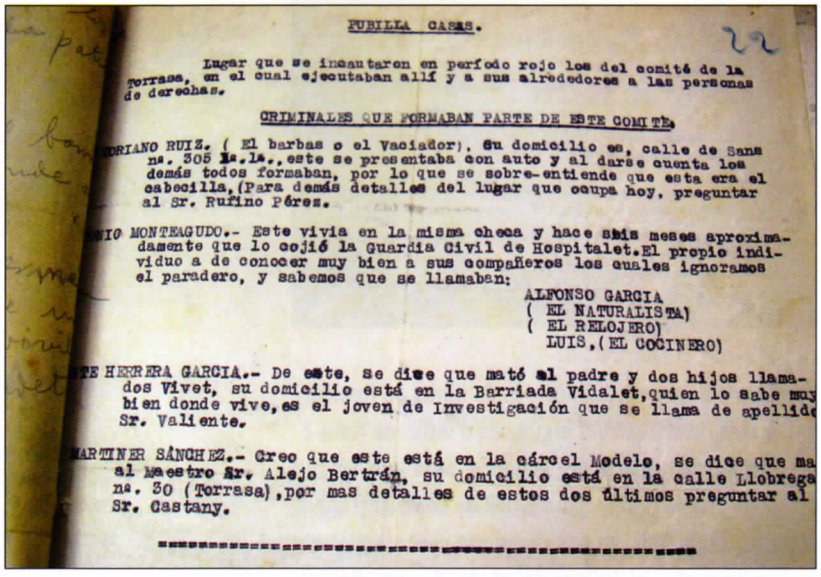
Constituído el Juzgado en la Prisión Celular de esta Plaza y siendo las de la mañana en la capilla instalada en la misma y teniendo yo el secre-
tario ante mi presencia a Antonio Fuentes Boj
de 47 años, casado, natural de Alicante vecino de Hospitalet
hijo de Antonio y Aurora

le dí lectura íntegra de la Sentencia recaída en el presente y de la aprobación de la misma.

De quedar enterado firma conmigo de lo que doy fé.—

42
DILIGÈNCIA DE NOTIFICACIÓ DE LA SENTÈNCIA DE MORT D'ANTONIO FUENTES BOJ, DATADA DEL 16.11.1939.
© TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

[per falangistes] *le apaleó diciéndole que le matarían a palos, fue conducido a los calabozos*; i el segon és el de Martirià Domingo Fortuny, en el procés del qual un informe de la guàrdia civil explicita sense embussos: *Si dicho individuo es sometido a un minucioso y*

PUBILLA CASAS.

Lugar que se incautaron en período rojo los del comité de la Terrasa, en el cual ejecutaban allí y a sus alrededores a las personas de derechas.

CRIMINALES QUE FORMABAN PARTE DE ESTE COMITÉ.

ORIANO RUIZ. (El barbas o el Vaciador). Su domicilio es, calle de Sans nº. 305 1a.1a., este se presentaba con auto y al darse cuenta los demás todos formaban, por lo que se sobre-entiende que esta era el cabecilla.(Para demás detalles del lugar que ocupa hoy, preguntar al Sr. Rufino Pérez.

NIO MONTEAGUDO.- Este vivía en la misma checa y hace seis meses aproximadamente que lo cojió la Guardia Civil de Hospitalet.El propio individuo a de conocer muy bien a sus compañeros los cuales ignoramos el paradero, y sabemos que se llamaban:

ALFONSO GARCIA
(EL NATURALISTA)
(EL RELOJERO)
LUIS,(EL COCINERO)

TE HERRERA GARCIA.- De este, se dice que mató al padre y dos hijos llamados Vivet, su domicilio está en la Barriada Vidalet,quien lo sabe muy bien donde vive,es el joven de Investigación que se llama de apellido Sr. Valiente.

ARTINER SÁNCHEZ.- Creo que este está en la cárcel Modelo, se dice que ma al maestro Sr. Alejo Bertrán, su domicilio está en la calle Llobrega nº. 30 (Terrasa),por mas detalles de estos dos últimos preguntar al Sr. Castany.

43
INFORME SOBRE ELS DETINGUTS ACUSATS DE PERTÀNYER A LA *TXECA* DE PUBILLA CASES, QUE SERIEN AFUSELLATS AL CAMP DE LA BOTA.
© TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

escrupuloso interrogatorio, manifestará el nombre de los demás de la banda, así como los móviles ocurridos en dichos asesinatos.

Durant el procés sumaríssim la indefensió era absoluta. Només al final de l'expedient i a punt de començar el consell de guerra, és quan oferien nomenar un defensor, un advocat militar entre una llista de noms desconeguts. A vegades, fins i tot els condemnats tenien problemes per trobar-ne un, ja que el seleccionat tenia més de deu presoners a càrrec i no en podia assumir cap més, i això feia que el procés s'allargués indefinidament. Antonio Monteagudo Hernández fou detingut el 12 de setembre de 1939 i, passat un any i tres mesos, nomenà un defensor que en només dos dies va emetre unes conclusions amb un parell de frases: *es atenuante la incultura del detenido*, no cridà cap testimoni a favor, va concloure que no interessava fer més diligències i demanà la commutació de la pena de mort per 12 anys de presó. Al judici de Josep Segarra Ventura, el seu advocat d'ofici, un capità, va fer una excepcional defensa en un extens informe, un cop dictada la sentència de mort, argumentant que l'havien confós amb el seu germà, i n'aportà una foto tot suplicant la commutació de la pena.

La situació d'un presoner un cop sentenciat a la pena capital deuria ser força angoixant, sabia que l'havien condemnat a mort però no quan seria executat. En la cel·la de la presó esperaria l'arribada d'un miracle de S.E. "El Generalísimo" que, un cop rebut el telegrama de la sentència, signava amb una E d'*Enterado*, l'aplicació de la pena, o una C per a la commutació. En el nostre cas, tots van rebre l'*Enterado*; i des d'aleshores s'accelerava la maquinària burocràtica de la mort: de matinada, a la capella de la presó, els condemnats rebien una notificació de l'aprovació definitiva de la sentència de mort, i la majoria, desfets, no volien signar-la. I en unes hores se'ls portava cap a l'escamot d'execució, al camp de la Bota. Només un veí de l'Hospitalet fou afusellat a Tarragona, on havia estat agafat durant l'ofensiva de l'exèrcit franquista.

2.3.2. Algunes biografies d'afusellats

Hem seleccionat sis biografies que breument ens exemplifiquen la detenció, les acusacions i les darreres declaracions dels afusellats. I aquestes circumstàncies es complementaran amb la consulta d'altres fonts i, sobretot, amb entrevistes amb els familiars.

FUENTES BOJ, Antonio

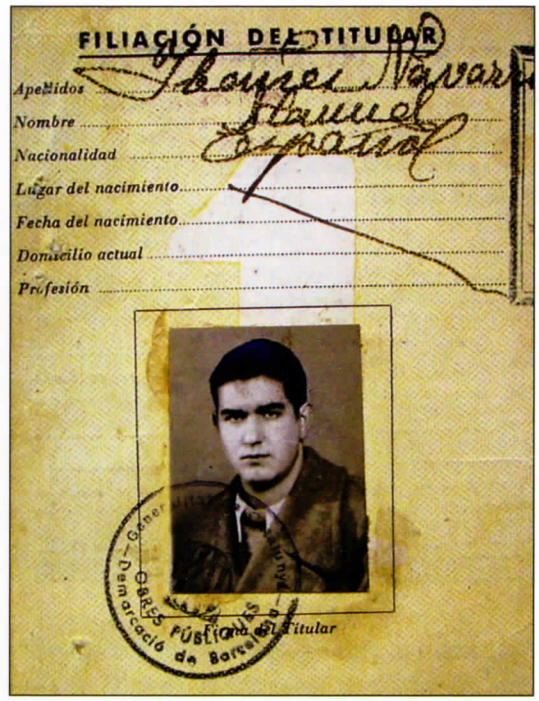
Veí de Santa Eulàlia que va ser denunciat el 13 d'abril de 1939 per la vídua de José Sans Batet, en veure'l pel carrer. L'acusà d'haver assassinat el seu marit i el seu fill en iniciar-se la Guerra Civil. Antonio Fuentes ho negà tot, va reconèixer que era un peó contractat pel Sr. Batet i que havia participat en la seva detenció però no en la mort; segons ell, havia intentat protegir-lo però no havia estat possible, i al·legà que els assassins havien estat uns altres i en donà els noms. Va declarar en contra d'ell el delegat provincial de la Falange, que va dir que *sabe por referencias que tomó parte de la detención.* I sense més proves fou sentenciat a mort en un judici col·lectiu el 16 de juny de 1939 i afusellat el 16 de novembre de 1939.

HERRERA GARCÍA, Vicente

Aquest forner va ser detingut pels falangistes a casa seva l'1 d'agost de 1939. Una denúncia el delatà com a activista de la txeca de Pubilla Cases, instal·lada a la Residencia de los Padres Pensionistas, l'actual col·legi de Sant Josep Obrer, on sembla que s'havien empresonat persones de dretes. Al principi, el denunciat acceptà que controlava els vehicles que circulaven pels voltants. Més endavant ho revocà tot i, a més a més, declarà que havia estat apallissat pels agents que l'havien detingut.

És curiós un informe del propi alcalde de Barcelona detallant les vicissituds de la seva detenció i els aspectes més ínfims de la seva activitat en la txeca de Pubilla Cases. Un intent de suïcidi al calabós es presentà com a prova en contra. El magistrats afirmaren que la seva dona *aún hoy continúa amenazando a los vecinos de derechas diciendo que se preparen para el día, ya próximo, en que cambie la situación y vuelvan los suyos*; en un ambient repressor semblen poc coherents unes amenaces d'aquest tipus.

Un veí de la plaça de Pubilla Cases l'acusa de la mort del Sr. Vivet i els seus dos fills *entre los muchos asesinatos cometidos por dicho sujeto*; un altre de l'avinguda de Tomàs Giménez, de la mort del Sr. Sans. Malgrat tot, les vídues no reconeixen aquesta persona com a segrestador

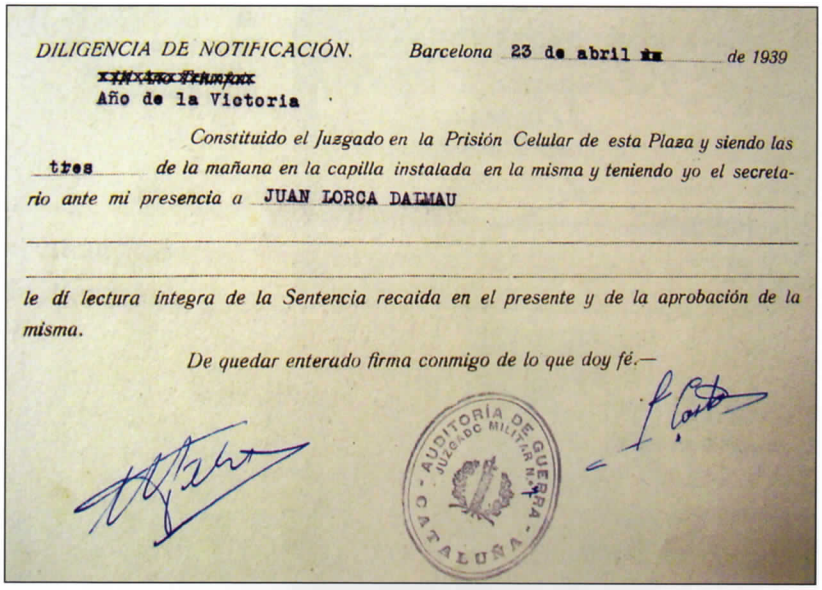

44
CARNET DE CONDUIR INCAUTAT A MANUEL IBÁÑEZ NAVARRO.
III TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

dels seus marits. La sentència, dictada el 27 d'abril de 1943, considerava les acusacions com a fets provats, encara que les contradiccions eren un punt predominant en els testimonis. Va morir el 7 de maig de 1943.

IBÁÑEZ NAVARRO, Manuel

Al final de la Guerra Civil retornà de València a Barcelona, es va amagar en una casa de Can Tunis, però el 10 d'abril de 1939 la guàrdia civil el va agafar per sospitós. Ell confessà que pertanyia al Comitè de Santa Eulàlia i que era un milicià de la CNT, cobrava 10 ptes. diàries i conduïa un camió col·lectivitzat. L'acusaren de ser de les patrulles de control *pagadas por el Ayuntamiento*, de fer el *paseo*, de saqueigs, robatoris, etc. Un informe conclou: *es un elemento temido en esta localidad por las enormes barbaridades e injusticias que cometió*, però no concreta quin va ser el seu delicte ni aporta cap prova determinant. Manuel Ibáñez ho negà tot defensant que era *un simple miliciano del frente popular*. L'únic que quedà clar és que havia requisat un aparell de ràdio per col·lectivitzar-lo, que vestia la granota blava de milicià i que havia participat en l'enterrament laic del seu pare. Molts testimonis reconegueren que no en podien concretar cap delicte violent.

DILIGENCIA DE NOTIFICACIÓN. Barcelona 23 de abril de 1939
Año de la Victoria

Constituido el Juzgado en la Prisión Celular de esta Plaza y siendo las tres de la mañana en la capilla instalada en la misma y teniendo yo el secretario ante mi presencia a JUAN LORCA DALMAU

le dí lectura íntegra de la Sentencia recaída en el presente y de la aprobación de la misma.

De quedar enterado firma conmigo de lo que doy fé.—

AUDITORIA DE GUERRA JUZGADO MILITAR Nº 5 CATALUÑA

45
DILIGÈNCIA DE NOTIFICACIÓ DE SENTÈNCIA DE JOAN LORCA DALMAU, 23.4.1939.
III TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

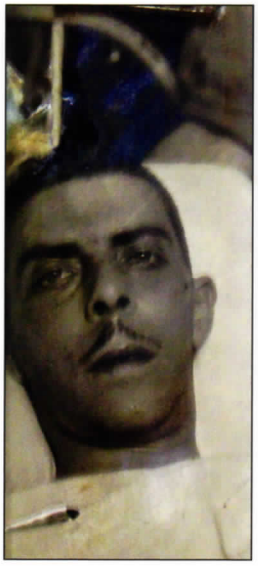
Malgrat que el jutge instructor reconeix que *suponiéndose interviniese en asesinatos de personas de derechas*, el responsabilitza de tots els tipus de delicte, i el consell de guerra el va condemnar a mort el 2 de juny de 1939, i fou afusellat el 17 d'octubre de 1939.

LORCA DALMAU, Joan

És l'afusellat més jove, tenia 20 anys. Denunciat per un veí seu, Josep Maria Esteller, que l'acusà d'intentar matar-lo. Va tenir dos consells de guerra, un de col·lectiu i una altre relacionat amb el seu pare, Laureà Lorca López, a qui també buscaven, que havia estat regidor de l'Ajuntament de l'Hospitalet i capità de l'exèrcit republicà fugit a França.

Al moment de la detenció estava refugiat al domicili de la seva xicota. Durant un temps Joan Lorca havia estat escrivent de l'Ajuntament, al departament de quintes i, més tard, havia treballat al Departament de Finances de la Generalitat. Era de la UGT i simpatitzant d'ERC, malgrat que un informe contradictori de la FET y las JONS afirmava que era militant de la CNT.

Al llarg del seu procés el jutge instructor va reconèixer que no es podia provar la denúncia. No obstant això, l'expedient passà a un consell de guerra on l'acusaven de *ser un elemento exaltado de Esquerra*, de cremar esglésies, participar en robatoris, en el saqueig de l'Hospital de la Creu Roja, de distribuir armament els primers dies de la guerra, *viéndosele en un coche muy bueno*. El seu advocat defensor va fer una petició inèdita: demanà que la condemna es rebaixés fins a *la pena de reclusión temporal en su grado mínimo*, és a dir, era una petició que minorava molt la del fiscal, que li demanava pena de mort. En la sentència no es reflecteix la denúncia, i conclou que era *miembro del Comité Revolucionario de la Torrasa, en cuyo pueblo se cometieron varios asesinatos, de los que parece ser que el procesado fue el inductor de ellos*. Fou afusellat el 23 d'abril de 1939, i és el consell de guerra més ràpid de tots els estudiats, va estar empresonat menys de 2 mesos.

46
JOSEP SEGARRA VENTURA DURANT LA SEVA ESTADA A LA PRESÓ MODEL.
III TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

SEGARRA VENTURA, Josep

Va ser detingut a Pamplona en sortir del camp de concentració on havia estat empresonat després del retorn de l'exili francès. Per bona conducta i avals, treballà en llibertat condicional a la capital navarresa. Una denúncia d'un veí de Collblanc, Josep Maria Esteller Alcalde (aquest veí apareix també com a denunciant en l'expedient de Joan Lorca Dalmau), l'acusa de ser el principal animador del centre d'ERC de Collblanc i, més endavant, de ser dirigent del PSUC de la Torrassa.

La propietària d'un bar del barri (Dolores González) afegeix que *marcharon a Caspe trayendo gran número de joyas, cubiertos de plata, le oyó en el bar decir sus hazañas y violó y maltrató a una joven agraciada*. En uns fulls, més endavant, se l'acusà d'assalt a l'església de Sants, d'assassinat d'un industrial carnisser, Juan Comillas, i del capità de la guàrdia civil, Sr. Negrete, que n'havia estat el cap de l'Hospitalet abans del conflicte bèl·lic, però sense aportar cap prova que ho demostrés.

L'acusat al·legà que el confonien amb el seu germà petit, Tomàs, d'una gran semblança amb ell. Segons les seves declaracions, ell només era delegat d'abastament i feia viatges per tot Catalunya. En l'expedient observem informes a favor de la seva conducta —de l'Ajuntament de l'Hospitalet i de la guàrdia civil de Casp, que afavorien la seva innocència. En un moment del procés, en

Josep Segarra demanà la llibertat condicional però no l'hi admeteren. Després, de cop el procés va fer un gir inesperat en contra seu: va aparèixer una denúncia d'un falangista que l'acusava de la mort del seu sogre, Joaquim del Socorro[36], en una roda de reconeixement de presoners una mica confusa, però això va ser determinant. Va morir el 30 d'abril de 1939, després d'haver estat més de 3 anys a la presó.

TORMO GIL, Constantino

Era un militant anarquista de 29 anys. Vivia a la ronda de la Via, a Santa Eulàlia. Va tenir l'oportunitat de fugir a França al final de la guerra, però no ho va voler perquè volia conèixer el seu fill d'un any. Fou ferit al final de l'ofensiva a Catalunya, però va rebutjar pujar al camió d'evacuació i se'n va anar cap a casa seva confiant que, com que no havia fet mal a ningú, no li passaria res. Passejant amb la seva dona per la carretera de Sants es retrobà amb un conegut afí al nou règim franquista, i aquest conegut el denuncià. El 13 de febrer de 1939, fou detingut per unes patrulles falangistes que el maltractaren, i va ser empresonat a la Model. I a la seva dona l'acomiadaren de la feina. Els interrogatoris van començar tres dies més tard, i se li obrí un sumaríssim d'urgència perquè havia fet de vigilant a l'Orfeó de Sants a les ordres de la CNT. Se l'acusà de pertànyer a les patrulles de control i de delicte de rebel·lió militar, però no de cap fet violent. En un consell de guerra col·lectiu va ser sentenciat a mort l'1 de maig de 1939. Un dia, la seva neboda no el trobà a la cel·la. Llavors va preguntar on era, i va rebre com a resposta dels funcionaris, el silenci i una capseta on hi havia un paperet amb una data: 7 de juliol, el dia del seu afusellament.

SECRETO

TELEGRAMA POSTAL

ESTADO ESPAÑOL
Servicio de Información y Policía Militar
(S. I. P. M.)
Subcentral de Cataluña

Barcelona 7 de Marzo de 1939.
III Año Triunfal

Sección S. Técnica. Núm 401-I.

El Jefe de la Subcentral S. I. P. M. de Cataluña
al ILMO. SR. AUDITOR DE GUERRA DE LA 4ª REGION.
(Juzgado Militar nº 6).
PLAZA.

Conforme interesa en su escrito de 25 de febrero pasa
participo a V.S. que según consta en el fichero de
ta Subcentral CONSTANTINO TORMO GIL perteneció a las
trulles de Control y por consiguiente tomó parte en
dos los atropellos que aquellas cometían.

Transmítase.
EL TTE. CORONEL DE E.M. JEFE.

ESTADO ESPAÑOL
Subcentral de CATALUÑA

47
TELEGRAMA AMB EL QUAL S'ACUSA CONSTANTINO TORMO DAVANT EL TRIBUNAL MILITAR, DE PERTÀNYER A LES "PATRULLES DE CONTROL". III TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

48
PLACA DE FUSTA, GRAVADA A LA PRESÓ MODEL, AMB LES DADES IDENTIFICATIVES DE CONSTANTINO TORMO. (FOTO JORDI CÁNOVAS)

[36] BEEVOR, Anthony. *La Guerra Civil española*... Opus cit., a la p. 620, especifica que els presos rebien la visita de les vídues de guerra, acompanyades per falangistes, que assenyalaven els que creien que eren culpables de la mort dels esposos. Aquest "reconeixement" formaria part de l'entramat repressiu amb l'objectiu d'executar els presos

2.3.3. Quadre resum dels 23 hospitalencs afusellats

Nom i cognoms	Lloc naixement	Domicili a L'H	Professió
Alonso Mellado, José	Cuevas de Almazora	Pareto, 8, 2n 2a	Embalador
Anton Roig, Pere	L'Albiol (Baix Camp)	Ctra del Mig, 27-28, baixos	Jornaler
Aragonés Jiménez, Agustín	Barcelona	Mas, 113, baixos	Forner
Comillas Expósito, Teodosi	Girona	14 d'Abril, 137, baixos	Carreter
Domènech Avellanet, Josep	Barcelona	Travessera Collblanc, 71, bxs	Paleta
Martirià Martirià	El Morell (Tarragonès)	Castellbò, 12	Cuiner
Fuentes Boj, Antonio	Alacant	Pasaje de la Concepción, 8, 1ª	Paleta
Herrera García, Vicente	Burgos	Vidal i Ribes, 7-9 (Esplugues)	Forner
Ibáñez Navarro, Manuel	Barcelona	Àngel Guimerà, 87	Xofer
López Alcocer, José	Aiora (Vall de Cofrents)	Vallparda, 87	Mosso
Lorca Dalmau, Joan	Figueres (Alt Empordà)	Progrés, 56, 1r 1a	Mecànic
Magín, Luis	Barcelona	Aprestadora, 194, baixos	Drapaire
Martínez Olmo, Pedro	La Unión (Múrcia)	Enric Morera, 32, 1r 1a	Metal·lúrgic
Monteagudo Hernández, Antonio	Espinardo (Múrcia)	Martí i Blasi, 5	Jornaler
Palos Alqueza, Josep	Barcelona	Pareto, lletra G	Sereno
Pastallé Canals, Josep	Castellbisbal (Vallès Occ.)	Ptge Oliveras, 41, baixos	Jornaler
Pérez Castellón, Diego	Mazarrón (Múrcia)	José Ventura, 15, 2n	Saboner
Rodríguez Rubio, Ambrosi	L'Hospitalet	Laureà Miró, 103, 2n 3a	Paleta
Ruiz Ballester, Francesc	Alquería (Múrcia)	Creu Roja, 26	Carreter
Segarra Ventura, Josep	Barcelona	Ptge Oliveras, 2/Mas, 148	Electricista
Torà Bellido, Manuel	Castelló	Príncep de Bergara, 24, 3r 3a	Jornaler
Tormo Gil, Constant	Aiora (Vall de Cofrents)	Ronda de la Via, 21	Jornaler
Vila Farrés, Enric	L'Hospitalet	Rossend Arús, 31	Soldat

Afiliació sindical	Data inici procés i/o politica	Inculpació delicte	Lloc i data afussellament	Edat[37]
CNT	31.3.1939	Rebel·lió militar	26.8.1939 Camp de la Bota	33
CNT/UGT	11.2.1939	Rebel·lió militar	18.5.1939 Camp de la Bota	45
CNT	3.2.1939	Rebel·lió militar	7.5.1939 Camp de la Bota	49
FAI	9.2.1939	Rebel·lió militar	18.5.1939 Camp de la Bota	38
JJLL	30.8.1939	Rebel·lió militar	26.6.1942 Camp de la Bota	21
CNT	7.8.1939	Rebel·lió militar	10.11.1942 Camp de la Bota	32
CNT	15.4.1939	Rebel·lió militar	16.11.1939 Camp de la Bota	47
CNT	29.4.1940	Rebel·lió militar	7.5.1943 Camp de la Bota	46
CNT	10.4.1939	Rebel·lió militar	17.10.1939 Camp de la Bota	21
UGT/CNT	5.3.1939	Auxili a la rebel·lió	6.6.1939 Camp de la Bota	30
UGT/ERC	26.2.1939	Rebel·lió militar	23.4.1939 Camp de la Bota	20
ERC	9.2.1939	Rebel·lió militar	18.5.1939 Camp de la Bota	47
CNT	19.1.1939	Rebel·lió militar	24.3.1943 Camp de la Bota	28
CNT	11.9.1939	Auxili a la rebel·lió	29.5.1941 Camp de la Bota	36
UGT	9.2.1939	Rebel·lió militar	18.5.1939 Camp de la Bota	47
ERC	3.3.1939	Rebel·lió militar	27.7.1939 Camp de la Bota	49
CNT	24.1.1939	Auxili a la rebel·lió	16.11.1939 Tarragona	30
FAI	13.4.1939	Rebel·lió militar	9.7.1939 Camp de la Bota	21
CNT	29.4.1939	Rebel·lió militar	16.10.1942 Camp de la Bota	38
ERC/PSUC	28.12.1939	Auxili a la rebel·lió	30.4.1943 Camp de la Bota	37
UGT/PSUC	2.6.1940	Rebel·lió militar	16.2.1943 Camp de la Bota	31
CNT	13.2.1939	Rebel·lió militar	7.7.1939 Camp de la Bota	29
CNT/FAI	7.8.1939	Rebel·lió militar	14.2.1940 Camp de la Bota	23

[37] Edat que tenia al moment d'ésser afusellat

JOSEFINA GÓMEZ OLIVARES

MIGUEL ÁNGEL MONTÓN

49
PRESONERS REPUBLICANS AL PATI DEL CASTELL DE MONTJUÏC, 1939. A.G.G.C. SALAMANCA. MIN. EDUCACIÓN, CULTURA Y DEPORTES. (ALBERT LOUIS DESCHAMPS)

2. 4. ELS ANYS QUARANTA: LA LLUITA CLANDESTINA

Les primeres accions de lluita clandestina contra la dictadura a la nostra ciutat van ser protagonitzades per grups anarquistes. Immediatament després de la Guerra Civil destaquen les accions aïllades contra les forces d'ordre.

Alguns grups de joves com el que s'organitza a l'entorn d'en Joaquim Pallarès Tomàs realitzaran algunes accions a la Torrassa i al barri del Centre, per exemple, atracaments i atacs contra la policia. Ja l'1 de maig de 1939 van ser acusats de la mort del cap de policia José León Jiménez a la plaça Espanyola. Finalment, l'any 1943 van ser detinguts, torturats i 9 d'ells executats. També tenim el testimoni d'en Jaume Fortuny, detingut el 15 de setembre de 1939 i empresonat al castell de Montjuïc, des d'on participà en l'intent d'alliberament del president Companys. A les seves memòries[38] parla d'altres detinguts, la majoria de la CNT, torturats a la comandància militar de la rambla Just Oliveras i a la seu de la Falange, al carrer Barcelona. O la notícia del diari *La Vanguardia*, del 26 de gener de 1940, que informava del judici contra José Costa Morell, Andrés Gimeno Lleonart, Pedro i Manuel Sánchez Segovia, Justo Germán Hernández, Francisco Martínez Rodríguez i Eugenio Collado Pérez, acusats de pertànyer a un grup de la FAI, i curiosament qualificats de "banda marxista" i d'obeir *elementos rojos que se hallan en el extranjero*. La notícia diu que la policia els havia trobat un dipòsit d'armes a l'Hospitalet i els acusaven d'imprimir i repartir fulls clandestins *a las barriadas obreras de Hospitalet y la Torrassa*[39].

Destaquen també els atracaments realitzats per en Quico Sabater a partir de la seva tornada a Catalunya a la sortida del camp de concentració, l'any 1943: l'atracament a Cal Garriga i Cal Canari, l'atemptat contra el cap de la Brigada Social de Barcelona, Eduardo Quintela, l'any 1949, i l'atracament a l'agència del Banc Central del carrer Prat de la Riba el mateix any[40]. En una d'aquestes accions, en un magatzem de l'Hospitalet, deixà una nota on reivindicava la intenció d'aquells robatoris: *No somos atracadores. Somos resistentes libertarios. Lo que nos llevamos servirá para dar de comer a los hijos de los antifascistas que habéis fusilado (...)*. I per reivindicar els seus actes va començar a utilitzar l'expressió: *Sóc el Quico*, i al voltant d'ell es crearia una certa llegenda.

També tenim notícia que l'any 1944 hi havia pintades del PSUC a Collblanc, també de la col·locació de banderes de la FAI en un solar de la Torrassa, que l'Onze de Setembre de 1945 es llançaren fulls volants a Can Trinxet, on l'any 1946 també es va col·locar la bandera

[38] FORTUNY, Jaume. *Tornarem a morir*. Barcelona, Pòrtic, 1984, p. 138-145.

[39] SOBREQUÉS, Jaume. *Història de Catalunya*, vol. XIV. Barcelona, GEC, 1983, p. 38.

[40] TÉLLEZ, Antonio. *La guerrilla urbana en España: Sabaté*. París, Belibaste, 1972.

republicana[41], i que l'any 1947 es repartí propaganda contra el referèndum de la Llei de Successió[42].

Als anys quaranta, darrera de la majoria d'accions contra la dictadura hi havia grups anarquistes. Al gener de 1944 es reorganitzà la CNT local en un procés de reconstrucció general. L'any 1945 a Barcelona i rodalies hi havia 20.000 afiliats a la CNT[43]. Al març de 1945 la Falange intentà detenir els comitès de defensa de la FAI de l'Hospitalet i altres poblacions. Juan Cazorla, de Collblanc, era el secretari de defensa de la FAI de l'Hospitalet, i a casa seva tenia la impremta de l'òrgan *Tierra y Libertad*. Una altra impremta de la FAI va estar a casa de Salvio Aguaviva entre el 1948 i el 1953[44]. A partir del 1947 es constituí la Comissió de Defensa del Moviment Llibertari de Resistència (MLR), de la qual en Quico Sabaté formava part[45].

Dolors Marín, en el seu estudi sobre el moviment anarquista clandestí, en relació a la ciutat de l'Hospitalet comenta: *Si hacemos especial mención de este municipio, es porque como ningún otro concentrará a miembros de la guerrilla urbana anarquista, grosso modo podríamos hablar de unas treinta o cuarenta personas implicadas, entre guerrilleros, militantes muertos violentamente o enlaces*[46].

El moviment anarquista havia estat molt fort a la ciutat, però els grups anarcosindicalistes dels anys 30 s'havien desfet. Poc a poc es van anar refent alguns contactes i es reprengueren accions de solidaritat amb els que tornaven dels camps de concentració, o de períodes de desterrament.

Fou aquesta reorganització del moviment anarquista la que va permetre que el dirigent cenetista Francesc

50
CARNET DE LA CNT DE TEODOSI COMILLAS, UN DELS 23 HOSPITALENCS AFUSELLATS. III TMB (FOTO JORDI CÁNOVAS)

Pedra, quan retornà a l'Hospitalet l'any 1945, pogués sobreviure clandestinament gràcies a la solidaritat dels seus excompanys de la fàbrica de vidre Can Tarrida. També les detencions sobre el col·lectiu anarquista són les més nombroses. Així, l'any 1945 són detinguts i tancats a la presó Andrés Tormo Gil i Trinitario Lluch Roses, veïns de la Torrassa, per propaganda il·legal. L'any 1946 Alonso Núñez Soler serà detingut per repartir premsa anarquista. Durant la campanya del referèndum del 1947 foren detingudes 9 persones. I l'octubre de 1949 moriria en un tiroteig amb la policia en Josep Sabaté, germà gran de Quico Sabaté. Al febrer de 1950, el seu germà, Manuel Sabaté, seria condemnat a garrot vil.

L'altra organització que actuava a la ciutat durant els anys 40 era el PSUC. L'any 1945 es produí l'atracament al farmacèutic de Collblanc Antoni Aparicio, que entre el 1941 i

[41] LARDÍN, Antoni. *Condicions de treball, conflictivitat laboral i militància política clandestina. Els obrers catalans i el PSUC (1938-1959).* Bellaterra, UAB, 2004. [Tesi doctoral] p. 295

[42] SANTACANA, Carles. Op. cit., p. 348

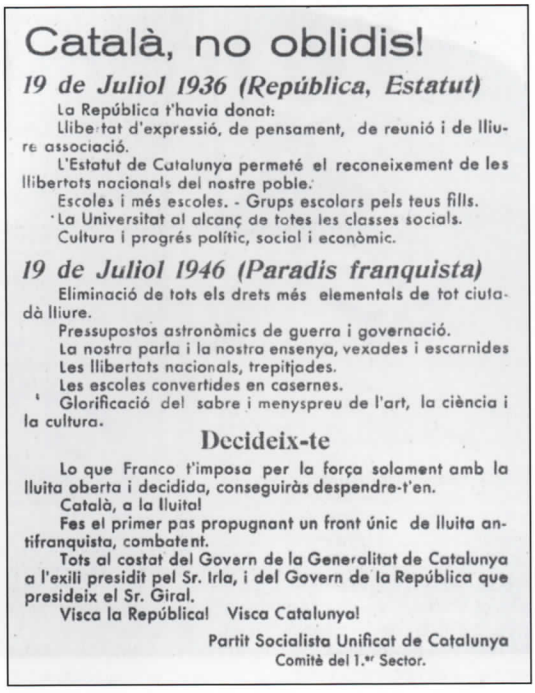
[43] MOLINERO, Carme, Pere YSÀS. *L'oposició antifranquista a Catalunya (1939-1950).* Barcelona, La Magrana, 1981, p. 232

[44] SANTACANA, Carles. Op. cit., p. 350

[45] RIQUER, Borja de, Joan B. CULLA. "El franquisme i la transició democràtica (1939-1988)". En: *Història de Catalunya*, vol.VII. Pierre VILAR (Dir.). Barcelona, Edicions 62, 1989, p. 163

[46] MARÍN, Dolors. Op. cit., p., 164

51
FULL VOLANT DEL PSUC, COMITÈ DEL 1R SECTOR (BARCELONA), AMB MOTIU DEL DESÈ ANIVERSARI DE LA SUBLEVACIÓ MILITAR, 1946.
CEL'H

Català, no oblidis!

19 de Juliol 1936 (República, Estatut)

La República t'havia donat:
Llibertat d'expressió, de pensament, de reunió i de lliure associació.
L'Estatut de Catalunya permeté el reconeixement de les llibertats nacionals del nostre poble.
Escoles i més escoles. - Grups escolars pels teus fills.
La Universitat al alcanç de totes les classes socials.
Cultura i progrés polític, social i econòmic.

19 de Juliol 1946 (Paradis franquista)

Eliminació de tots els drets més elementals de tot ciutadà lliure.
Pressupostos astronòmics de guerra i governació.
La nostra parla i la nostra ensenya, vexades i escarnides
Les llibertats nacionals, trepitjades.
Les escoles convertides en casernes.
Glorificació del sabre i menyspreu de l'art, la ciència i la cultura.

Decideix-te

Lo que Franco t'imposa per la força solament amb la lluita oberta i decidida, conseguiràs despendre-t'en.
Català, a la lluita!
Fes el primer pas propugnant un front únic de lluita antifranquista, combatent.
Tots al costat del Govern de la Generalitat de Catalunya a l'exili presidit pel Sr. Irla, i del Govern de la República que presideix el Sr. Giral.
Visca la República! Visca Catalunya!

Partit Socialista Unificat de Catalunya
Comitè del 1.er Sector.

el 1944 havia estat el cap local de la Falange[47]. Aquesta acció armada va tenir lloc el 24 de març i va ser protagonitzada pel grup de guerrilla urbana del PSUC, encapçalat per Juan Cuadrado Diago. Entre febrer i març de 1945, aquest grup armat del PSUC fou el més important d'aquestes característiques que, enquadrat a les files comunistes, operava a la ciutat de Barcelona. L'atracament de la farmàcia de Collblanc va tenir conseqüències funestes per a l'organització de l'interior del PSUC, ja que la policia va seguir la pista al grup de Cuadrado i aconseguí desarticular-lo. Això va provocar seguidament una important caiguda que des de Barcelona es va ampliar per tot Catalunya, caiguda que en la història interna del PSUC és coneguda com "el cop d'abril"[48].

Respecte a la presència del PSUC a l'Hospitalet, J. L. Martín Ramos facilita una sèrie de dades que ens mostren que l'organització del PSUC a l'interior tenia constància de militants a la nostra ciutat entre el 1944 i el 1945[49]. En aquest sentit, una quantificació per localitats elaborada pel partit al setembre de 1944 establia l'existència de cinc militants a l'Hospitalet, mentre que en posteriors relacions, com les del novembre del mateix any i l'agost i el desembre de 1945, consta literalment "presència sense quantificar". Més tard, en canvi, en l'informe elaborat l'octubre de 1946, no consta cap dada de la presència de militants del PSUC a la ciutat.

Seguint el fil de l'any 1946 el propi José Luis Martín Ramos afirma, respecte a una sèrie de conflictes laborals que van tenir lloc aquell any, que l'Hospitalet era, juntament amb Cornellà, Terrassa, Sabadell i Barcelona, una de les localitats amb alguna mena d'organització del PSUC[50].

En Josep Serradell (Roman era el seu nom de clandestinitat), màxim dirigent del PSUC a l'interior des del febrer de 1946, en el seu informe datat a l'octubre del mateix any, afirmava que la secció de la UGT de la Campsa de l'Hospitalet era un dels focus de seguidors de Buenaventura Trilles (Trilles era una antic dirigent del sindicat que estava enfrontat amb la direcció del PSUC des del maig de 1945)[51].

D'altra banda, Antoni Lardín, a la seva tesi doctoral, *Condicions de treball, conflictivitat laboral i militància política clandestina. Els obrers catalans i el PSUC (1938-1959),* ens confirma la presència de petits nuclis del PSUC a la ciutat de l'Hospitalet durant la dècada dels 40. El seu treball recull les dades de l'informe Serradell, on es delimiten els quatre sectors de l'organització a Barcelona. Trobem el primer sector constituït per tres cèl·lules d'empresa, una a La Espanya Industrial i dues més a l'Hospitalet: una a Can Trinxet i l'altra al barri de la Torrassa.

[47] SANTACANA, Carles. Op. cit., p. 348

[48] MARTÍN RAMOS, José Luis. *Rojos contra Franco. Historia del PSUC, 1939-1947.* Barcelona, Edhasa, 2002, p. 260-262

[49] MARTÍN RAMOS, José Luis. "La organización del PSUC clandestino...". Op. cit. Apèndix 2

[50] RAMOS, José Luis. Op. cit., p. 344

[51] Ídem, pàg. 313. Cal tenir present que durant la Guerra Civil els òrgans de direcció de la UGT estaven integrats majoritàriament per militants del PSUC

Aquesta variabilitat en les dades posa de manifest les dificultats amb què treballaven les organitzacions clandestines en moments tan durs, a més de la seva feblesa.

Fruit de la nostra recerca, coneixem l'existència d'un nucli del PSUC al barri de Sant Josep, que funcionà entre el gener i el novembre de 1946. Aquest grup va estar format per Francesca Noes, nascuda l'any 1900 a Sant Adrià de Besòs, la seva filla Ramona, en Lluís Martí Bielsa, en Pere Duró i dues dones més anomenades Helena i la Tintorera (informació extreta de l'entrevista a la Teresa Bonjoch, néta de Francesca Noes)[52].

A començament del mes de gener de 1946, Lluís Martí Bielsa acudí a la casa de la Francesca Noes, al barri de Sant Josep, per demanar-li que acollís a casa seva la impremta que, transportada per un grup de guerrillers, acabava d'arribar de França. La Francesca féu avisar el seu home, Magí Figueres, i el company Pere Duró, que en tornar de l'exili francès treballaven a l'Arboç. Quan ja eren a l'Hospitalet, en Martí Bielsa va instal·lar la multicopista al safareig de casa la Francesca, i la impremta clandestina començà a funcionar. Segons Martí Bielsa[53], la multicopista era del Partit Comunista d'Espanya (PCE), i la propaganda que es feia era del PCE i no del PSUC. Varen imprimir, entre altres coses, uns llibrets amb reglaments esportius, com ara el del bàsquet, i entre les pàgines i les cobertes anava camuflada la propaganda clandestina: *...eren uns reglaments d'un esport, un llibrets de quartilla, i dintre estava el material (...) dotze o catorze pàgines de material.*

La Francesca va comprar dues màquines de cosir i varen començar a fer confecció *perquè no se sentís el soroll de la impremta.* Aquest nucli de comunistes també s'encarregava de la distribució dels materials per Barcelona. Aquestes activitats van durar onze mesos, fins que al novembre de 1946 arribaren les detencions. Tot i la clandestinitat més absoluta en què es realitzaven aquestes tasques i l'aïllament de la cèl·lula respecte al seu entorn, la detenció va arribar quan caigué l'aparell de Madrid (expedient d'Agustín Zoroa). Dos policies secretes es presentaren a la planta baixa del carrer Sant Josep i van detenir la Francesca i en Pere Duró. També van detenir en Lluís Martín Bielsa a casa seva. A tots tres els portaren a la comissaria de la Via Laietana. Els dos homes els van torturar molt i els van passar a la presó Model fins que els feren consell de guerra. Pere Duró fou traslladat al penal de Santoña i Lluís Martín Bielsa al de Burgos, on passaren molts anys. La Francesca fou condemnada a sis anys, dels quals n'acabà complint tres a la presó de les Corts.

52
Francesca Noes (primera a l'esquerra) amb la seva filla Ramona Figueres, que porta la seva néta, la Teresa, als braços. Pati de la casa de Sant Josep després de sortir de la Presó de les Corts.
Família Figueres Bonjoch

A final dels anys 40, segons Carles Santacana, hi va haver algunes accions del PSUC com ara llançaments de propaganda al metro de Santa Eulàlia[54].

Un informe d'agost de 1949, l'"Informe Agustín", fou redactat per Gregorio López Raimundo a França. Segons A. Lardín[55], en aquest informe consta que, després de la "caiguda dels 80" el 1947 i el cop del 48, a Catalunya

[52] Vegeu resum biogràfic de Francesca Noes

[53] Agraïm a l'Associació d'Expresos Polítics de Catalunya l'accés a l'entrevista a Lluís Martí Bielsa. Aquest militant comunista manifesta: *(...) onze mesos de treball clandestí és molt per aquells temps. Parlo de l'any 47. En la meva missió contactava directament amb el PCE de Madrid. I la caiguda d'Agustín Zoroa, que seria afusellat a Ocaña, em va agafar de ple*

[54] SANTACANA, Carles. Op. cit., p. 348

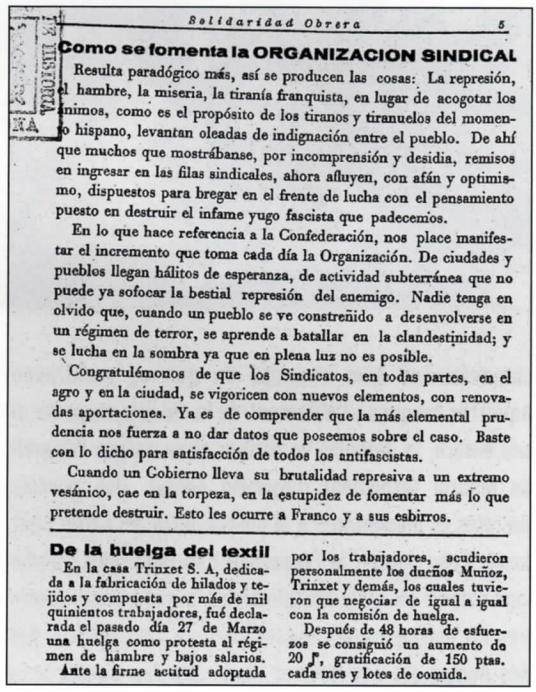
[55] LARDÍN, Antoni. "El PSUC clandestí a finals dels anys quaranta"

53
CAPÇALERA DE *SOLIDARIDAD OBRERA*, ÒRGAN PORTAVEU DE LA CNT, 18.5.1946.
AHCB

SOLIDARIDAD OBRERA

Cataluña. mayo de 1946 — Núm. 18 — Epoca V — Año II — Precio: 50 cts.

Solidaridad Obrera 5

Como se fomenta la ORGANIZACION SINDICAL

Resulta paradógico más, así se producen las cosas: La represión, el hambre, la miseria, la tiranía franquista, en lugar de acogotar los ánimos, como es el propósito de los tiranos y tiranuelos del momento hispano, levantan oleadas de indignación entre el pueblo. De ahí que muchos que mostrábanse, por incomprensión y desidia, remisos en ingresar en las filas sindicales, ahora afluyen, con afán y optimismo, dispuestos para bregar en el frente de lucha con el pensamiento puesto en destruir el infame yugo fascista que padecemos.

En lo que hace referencia a la Confederación, nos place manifestar el incremento que toma cada día la Organización. De ciudades y pueblos llegan hálitos de esperanza, de actividad subterránea que no puede ya sofocar la bestial represión del enemigo. Nadie tenga en olvido que, cuando un pueblo se ve constreñido a desenvolverse en un régimen de terror, se aprende a batallar en la clandestinidad; y se lucha en la sombra ya que en plena luz no es posible.

Congratulémonos de que los Sindicatos, en todas partes, en el agro y en la ciudad, se vigoricen con nuevos elementos, con renovadas aportaciones. Ya es de comprender que la más elemental prudencia nos fuerza a no dar datos que poseemos sobre el caso. Baste con lo dicho para satisfacción de todos los antifascistas.

Cuando un Gobierno lleva su brutalidad represiva a un extremo vesánico, cae en la torpeza, en la estupidez de fomentar más lo que pretende destruir. Esto les ocurre a Franco y a sus esbirros.

De la huelga del textil

En la casa Trinxet S. A, dedicada a la fabricación de hilados y tejidos y compuesta por más de mil quinientos trabajadores, fué declarada el pasado día 27 de Marzo una huelga como protesta al régimen de hambre y bajos salarios. Ante la firme actitud adoptada por los trabajadores, acudieron personalmente los dueños Muñoz, Trinxet y demás, los cuales tuvieron que negociar de igual a igual con la comisión de huelga.

Después de 48 horas de esfuerzos se consiguió un aumento de 20 P, gratificación de 150 ptas. cada mes y lotes de comida.

hi havia 1.600 militants del PSUC, dels quals 500 estaven empresonats. Dels 41 militants del primer sector, que englobava una part de Barcelona i l'Hospitalet, indica que a l'Hospitalet n'hi havia 3 a Can Trinxet[56], i dos grups més amb 3 i 6 militants, respectivament.

Segons Lardín, *l'organització més important era la de la fàbrica La Perla, de l'Hospitalet de Llobregat, on els 9 militants estaven organitzats en dues cèl·lules que feien reunions en les que es discutien qüestions polítiques. A la fàbrica Trinxet, la cèl·lula era també força activa gràcies al suport de nombrosos simpatitzants i de vells militants comunistes separats per motius de seguretat. En ambdues fàbriques, però, la majoria dels treballadors eren d'afiliació cenetista*[57].

De les dificultats per articular la lluita clandestina i de l'eficàcia de la repressió en aquests anys, ens parla el testimoni d'en Francesc Pedra, militant anarquista. Al cap d'uns mesos de tornar de l'exili, l'any 1945, va trobar feina a Collblanc, en una fàbrica semiclandestina del carrer Farnés, i va intensificar les reunions amb els diferents companys i treballadors de confiança. *On també es feia això era a l'Olivereta (...) on està la Rambla Catalana, on hi ha el col·legi... la Riera Blanca. A l'Olivereta hi havia uns fogons, sistema les Planes, per fer esmorzars i dies de muntanya. I allà, aprofitant, anàvem amb família i fotíem reunions. I aquí ja agafa l'arrel, entre Sants i algo d'aquí, però en Sants més, que hi ha companys que els seus fills estan estudiant (...) i entrem en contacte amb la universitat, per mitjançant les reunions que estàvem fent a Sants. I s'està fent una llavor...*

I què més es podia fer en la clandestinitat? Pues res més. Sabíem de les anades i venides d'en Sabaté i del qui no era el Sabaté.

Hi havia molta repressió aquí. Molta, molta, molta! (...) L'actuació escomença a ser d'aquesta manera, però ja es van distanciant (...) Reunions concretes, reunions concretes, a partir del 49-50 deixem de fer-ne (...).

D'aquests anys, tant en Pedra com la seva companya, Lola Peñalver, recorden les vagues del 46 i 47, especialment la de Can Trinxet. Matías Castells, que l'any 1945 tenia 15 anys i treballava d'aprenent a Fresquerías Pedret, recorda que la policia esperava els treballadors a la porta de la fàbrica quasi diàriament. També els de la Falange, a les 6 del matí, amb una furgoneta, recollien els nanos que sortien de treballar tota la nit i pretenien donar-los lliçons sobre "La Nueva España". I també recorda, arran d'aquelles circumstàncies, la influència d'un company anomenat Ricard, que els explicava el paper de la CNT abans de la Guerra Civil.

[56] Fàbrica tèxtil amb més de mil treballadors, la majoria dones

[57] Hem volgut recollir la valoració feta per Antoni Lardín en la seva tesi doctoral, ja que dóna una especial importància a la cèl·lula de "La Perla". No obstant això, el nom d'aquesta fàbrica no coincideix amb cap de les indústries que coneixem d'aquest període a l'Hospitalet de Llobregat

La primera vaga de què tenim notícia a l'Hospitalet és la de Can Trinxet l'any 1940, per les dures condicions laborals de les treballadores[58]. I, sobretot, un cop finalitzada la Guerra Mundial, tenim coneixement de diverses vagues, de nou a Can Trinxet, i també a la Farga (Alts Forns de Catalunya) el 1946[59]. És important tenir en compte que aquestes vagues són coincidents amb un moviment vaguístic molt més ampli a altres grans empreses com La Maquinista o La España Industrial. I aquestes vagues no eren alienes a les perspectives obertes al final de la II Guerra Mundial. La fàbrica Can Trinxet, la més gran de la ciutat, al llarg del 1946 participà en diverses mobilitzacions. Així, es pot llegir a *Solidaridad Obrera. AIT*, òrgan clandestí de la CNT, núm. 18, època V, de maig de 1946, pàg. 5, que el 27 de març s'havia iniciat una vaga com a protesta *al régimen de hambre y bajos salarios*. La negociació es portà a terme entre els propietaris, Muñoz i Trinxet (...) i la comissió de vaga. *Después de 48 horas de esfuerzos, se consiguió un aumento del 20%, gratificación de 150 ptas. cada mes y lotes de comida.*

L'any 1947, a la fàbrica Els Casseus, uns 700 treballadors es declararen en vaga reclamant els punts que no cobraven. Pel mateix motiu, hi hauria una altra mobilització a l'empresa tèxtil El Cànem (Marquès, Caralt i Cia)[60]. Amb la conjuntura relativament favorable als obrers per l'ambient de derrota de l'Eix, conqueriren algunes millores. Aquestes vagues eren per reclamar que es complissin els pagaments dels plusos aconseguits en les mobilitzacions anteriors. També l'any 1949, en plena crisi econòmica, es produïren vagues a Can Trinxet i Can Pareto, a les quals la patronal respongué amb el tancament[61].

L'augment de les activitats clandestines, polítiques i laborals, a la meitat d'aquesta dècada, creava un ambient relativament optimista respecte a un futur immediat, com ho reflecteix aquest informe de la Falange local de començament del 1946:

Es enorme la propaganda que entre la masa obrera se hace con hojas y periódicos clandestinos que se editan, el apoyo pecuniario de los cuales debe proceder de personas de posición, grata de buscar una situación "por si vienen mal dadas", todo lo cual hace que se sientan optimistas respecto a su porvenir, y así lo reflejan en sus conversaciones mantenidas en tono indiscreto en bares y cafés[62].

2.4.1. Trajectòries polítiques i repressió en els lloc d'origen

Malgrat que moltes de les persones entrevistades arribaren anys més tard a l'Hospitalet (final dels 40 o ben entrada la dècada dels 50), considerem que el bagatge personal de lluita i repressió viscut als llocs d'origen, i sovint per diferents llocs de l'Estat, forma part també del patrimoni de la lluita antifranquista hospitalenca. Una lluita iniciada fora de la ciutat, però que va prosseguir aquí, i ho va fer aportant tota una cultura política col·lectiva que enriquia i condicionava l'activitat clandestina local.

És per això que incorporem l'anàlisi de la seva trajectòria durant el període estudiat, encara que tracti de fets que no van passar a la nostra ciutat, però que formen part de la història de tots nosaltres.

Persones com Luis Moreno Rojo[63], Pura Fernández i el seu company Felipe Cruz[64], Carmen Díaz[65], Avelino Agudo[66] o

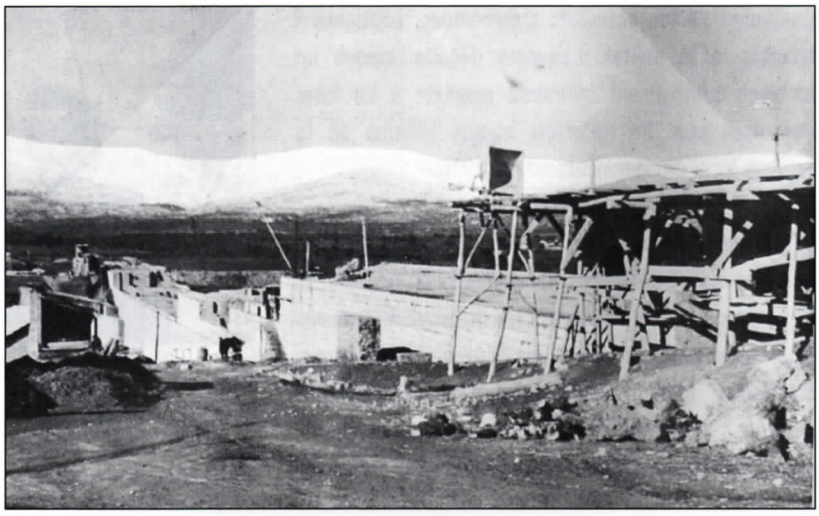

54
CARMEN DÍAZ A CARTAGENA POC ABANS D'ESCLATAR LA GUERRA CIVIL.
C. FERNÁNDEZ

55
LUÍS MORENO ROJO EN UNA FOTOGRAFIA QUE VA ENVIAR AL SEU GERMÀ DES DE VILLAROBLEDO EL JULIOL DE 1947.
L. MORENO

[58] SANTACANA, Carles. Op. cit., p. 282
[59] RIQUER, Borja de, i Joan B. CULLA. Op. cit., p. 143
[60] LARDÍN, Antoni. *Condicions de treball...* Op. cit. p. 401
[61] SANTACANA, Carles. Op. cit., p. 351
[62] Idem, p. 349
[63] Vegeu resum biogràfic d'en Luis Moreno Rojo
[64] Vegeu resum biogràfic de Pura Fernández
[65] Vegeu resum biogràfic de Carmen Díaz
[66] Vegeu resum biogràfic d'Avelino Agudo

56

CONSTRUCCIÓ DE LA PRESA DE RIOSEQUILLO, PROP DE VILLARROBLEDO, (ALBACETE) PELS PRESONERS DE GUERRA CONDEMNATS A TREBALLS FORÇATS. ANYS 1940. (*MEMORIA OBRA PENITENCIARIA.* MADRID, MINISTERIO DE JUSTICIA, 1951). CEL'H

María Dolores Rodríguez Juárez[67] ens han deixat el seu testimoni de l'onada de repressió que va assolar la geografia espanyola, que alguns autors, com Francisco Espinosa, no han dubtat de qualificar d'autèntic exterminí i, fins i tot, de genocidi polític.

Tots ells van ser perseguits amb gran constància per un règim perseverant i cruel. Persecució que s'inicià moltes vegades per repressió a una trajectòria familiar. El cas d'en Luis Moreno Rojo és paradigmàtic: el pare d'en Luis, Antoni Moreno Parra, fundador del PSOE a Villarrobledo, va ser afusellat juntament amb el seu germà Joaquín el 9 de maig de 1939; al cap de poc foren afusellats un altre germà del pare i dos germans de la mare[68]. En acabar la guerra, ell mateix, membre de les Joventuts Socialistes i voluntari de l'exèrcit republicà, fou enviat a Villarrobledo reclamat pels repressors, però va aconseguir fugir del que hauria estat una mort segura. Quan l'any 1951 s'instal·là al barri de Collblanc, venia precedit per un autèntic calvari de detencions, amb condemna de mort inclosa, commutada per 30 anys de presó. Posteriorment, una altra varietat del *corpus* legislatiu repressiu de l'Estat franquista: l'estranyament a 250 Km. de la localitat de residència el va portar a Catalunya el 1947. Va ser d'aquesta manera que Luis Moreno Rojo arribà a Catalunya, deixant la seva província natal, una província on entre l'abril de 1939 i el 1953, només per ordre militar van ser executades 1.026 persones[69].

Carmen Díaz, nascuda a Cartagena el 1916, militant del PCE des d'abans de la guerra, fou responsable de l'organització de dones d'aquesta ciutat murciana, on també al final de la guerra exercia la secretaria general del partit comunista del municipi. Acabada la guerra, va conèixer la dura repressió, detencions i tortures, tant personalment com al seu entorn més proper. La Carmen va ser internada el mateix abril de 1939 en un camp de concentració per a dones a Alacant, després de ser detinguda al port de la capital alacantina amb el miler de persones que esperaven uns vaixells que no van arribar mai. El seu company, secretari provincial del PCE a Múrcia, també va caure detingut i fou enviat al poble, on fou afusellat.

L'Antonio Ballesteros[70], veí del poble sevillà de La Campana, va néixer el 1923, fill de família socialista i comunista. El seu pare, president de la casa del poble de la localitat, va ser afusellat l'agost de 1936 tan bon punt van entrar a La Campana les tropes sollevades.

Moltes de les persones que van ser empresonades en finalitzar la guerra van retornar al seu poble d'origen un cop sortits dels centres de detenció. Tanmateix, la situació de control a la qual estaven sotmeses per la guàrdia civil i la Falange local els va dificultar molt la vida quotidiana. Aquest fou el cas d'en Francisco García

[67] Vegeu referències a Secundino Serrano a *Maquis. Historia de la guerrilla antifranquista.* Madrid. Temas de Hoy, 2001, p. 223-224. També a: *Morir, matar, sobrevivir...* Julián CASANOVA (Coord.). Op. cit., p. 202-203 i p. 250

[68] Villarrobledo es va convertir en un dels paradigmes de la repressió rural franquista. Autors com Francisco Moreno Gómez destaquen el paper d'aquest poble com a focus de la constitució de la guerrilla a Albacete a partir del 1945, com a conseqüència de la sanguinària repressió que va planar sobre aquesta localitat des del 1939. Un antic guerriller de la zona assegurava que *la guerrilla en Albacete no se puede explicar sin las matanzas de Villarrobledo en Los Barreros.* Los Barreros eren uns pous a la vorada dels quals, el 1939, desenes i desenes de persones van ser afusellades[3], punt que el mateix Moreno Rojo corrobora referint-se als comentaris dels companys de presó d'Alcázar de San Juan el 1939: *No, no, no, no vayas a Villarrobledo. Tírate del tren, ¡mátate! ¿Tú sabes lo que hacen en Villarrobledo? Los están tirando a un barranco y tal ....*"

[69] *Morir, matar, sobrevivir...* Op. cit., p. 19

[70] Vegeu resum biogràfic d'Antonio Ballesteros

Gómez[71], veí de Motril (Granada). Combatent de l'Exèrcit Popular, el 1939 fou reclòs a la plaça de toros de Granada, després va passar a un camp de concentració situat a la mateixa província i onze mesos en un batalló disciplinari. El final del seu empresonament va tenir lloc gràcies a l'aval d'un familiar del seu poble, tot i això, en retornar a Motril, s'havia de presentar cada quinze dies a la caserna de la guàrdia civil.

Una situació similar va ser la que patí l'antic sergent del V Regimiento, Diego Corrales. Veí d'Arcos de la Frontera (Cadis), després d'estar empresonat als camps de concentració d'Alcázar de San Juan i Cerro Muriano els mesos posteriors a l'acabament de la guerra, retornà al poble. En el seu cas, el control de la guàrdia civil resultà més exhaustiu, ja que s'havia de presentar a la caserna cada tarda i cantar el *Cara al Sol*, obligat per un guàrdia civil.

A més de la situació de control de les forces repressives, els antics combatents republicans havien de patir moltes vegades el que es pot caracteritzar com a repressió o control socioeconòmic. Aquest fet es traduïa de diverses maneres, i una de les més destacades era la dificultat, i fins i tot la impossibilitat, de poder trobar una feina.

En aquest sentit, el cas d'en Diego Corrales[72] és de nou prou eloqüent: *No podía trabajar, además de que había una orden de que nos les dieran trabajo a los rojos, mientras tanto hubieran los falangistas que habían "estao" al servicio de la España Grande. No les sobraba el trabajo a ellos como para darnos a nosotros (....). Trabajo no nos daban ni "ná", yo vivía de los amigos que nos ayudaban un poco, lo que podían*".

A més d'estar sense feina, en molts casos els antics combatents republicans havien d'afegir-hi la destrucció dels pocs mitjans de subsistència, aspecte de la repressió que abastava tota la família. Aquesta va ser també la situació en què es va trobar la família de Dionisio Muñoz[73]. Ell que havia sortit dels camps de concentració, un germà condemnat a mort i un altre exiliat a França, i a més a més... *(...) la casa de mis padres, que se defendía por sí sola, con ganado, con labor, con cosas y todos trabajando dentro de la casa, y nos dejaron hecho una legatela (...).*

57
VISITA DEL BISBE DE LA PROVÍNCIA A LA PRESÓ DE MÚRCIA, L'ANY 1950. (*MEMORIA OBRA PENITENCIARIA...* 1951)
CEL'H

Mi madre tuvo que ofrecer dinero, el dinero no valía. De tres casas que tenía fueron al suelo. Lo dejaron hecho una legatela.

58
GRUP D'INFANTS I PARES EN EL PATI DE LA PRESÓ PROVINCIAL D'ALMERIA, EL DIA DE LA MERCÈ, ÚNIC DIA DE L'ANY QUE DEIXAVEN ENTRAR ELS FILLS MENORS DE 12 ANYS PER COMPARTIR UNES HORES AMB ELS PARES. (*MEMORIA OBRA...* 1951)
CEL'H

[71] Vegeu resum biogràfic de Francisco García Gómez

[72] Vegeu resum biogràfic de Diego Corrales

[73] Vegeu resum biogràfic de Dionisio Muñoz

59
DIVERSES CAPÇALERES DELS ANYS 40, D'*EL GUERRILLERO*, DIARI CLANDESTÍ EDITAT A LES MUNTANYES PER L'AGRUPACIÓN GUERRILLERA DE LEVANTE Y ARAGÓN.
EL GUERRILLERO

L'Antonio Ballesteros hauria de deixar el seu poble (La Campana, Sevilla) per recomanació del metge, a causa de la bronquitis asmàtica del seu fill. La militància política pròpia i de la seva família actuaria com a gran obstacle per poder refer la vida a la província de Sevilla. Ell ens explica com va intentar canviar de poble: *Llego allí a Brene. Manolito me recibió estupendamente (...) no sabía lo que me ibas a hacer (..) A pesar de que su padre había tenido la culpa de que mataran a mi padre. "Pues, nada, te vienes aquí". Vuelvo a la otra semana, a Brene, y ya no me quiso recibir. (...) Había hablado con el cura de La Campana, y el cura le estuvo hablando de lo que había pasado con mi padre.*

Como mi oficio era matarife, (...) pues ahora resulta que mi hijo lo estaba viendo un médico en Sevilla, y mira tú por dónde, había estudiado con Manolito. El médico me busca una plaza en el matadero de Sevilla. Y al poco tiempo voy otra vez y me dice: no puede ser porque aquí se gana muy poco, etc. (...), porque había hablado con Manolito y el cura del pueblo.

A raíz de todo esto, pues ya digo: de aquí hay que irse donde sea. Yo, en la Campana no me quedo, porque me van a pelar a mí. (...) Al poco tiempo les pillaron, y me hubieran pillado a mí también (ell era militant del PCE). *Es cuando yo decido venirme a Barcelona.*

2.4.2. Guerrilla i reorganització rural

Malgrat el control que exercia la guàrdia civil, a vegades els antics combatents republicans, en retornar al seu municipi, van poder establir contactes amb la guerrilla rural que actuava pels voltants: aquest va ser el cas d'en Dionisio Muñoz Ruiz. Nascut el 1920 a La Capilla (Badajoz), membre de la lleva del biberó, després de passar per dos camps de concentració el 1940 va retornar a la seva zona d'origen, on col·laborà amb la guerrilla: *En el año 40 ya me vi libre, y fue cuando había varios de la guerrilla que no se habían entregado de los compañeros de lucha, y había muchos allí por donde yo soy. Entonces tomamos contacto.* Les vivències d'en Dionisio ens mostren un cas molt particular, no només per ésser una de les persones entrevistades que pertanyen a la lleva del biberó, sinó també per quina va ser la seva experiència durant el servei militar, que va haver de fer entre el 1941 i el 1944. El cas és que, reclutat com molts altres membres de la lleva del biberó, en Dionisio va dur a terme algunes accions de suport als presos polítics. Concretament, durant el seu destí militar al País Basc, el 1944, va entrar en contacte amb els batallons de treball i, amb altres reclutes, va facilitar la fugida de presoners cap a França.

D'un dels grups guerrillers que actuà al llarg de la dècada dels quaranta al centre-sud de la Península, formà part la María Rodriguez Juárez, coneguda com "la Goyería", sobrenom amb què era coneguda la seva família al poble d'origen, Alía (Cáceres)[74].

[74] SERRANO, Secundino. Op. cit., p. 223-224. *Morir, matar, sobrevivir...* Op. cit, p. 202-203 i 250. CREUS, Jordi. "Guerrilleres". En: *Sàpiens*, núm. 23 (set. 2004)

Arribada a Catalunya el 1953, després de sortir del penal de Málaga l'agost del mateix any, la vida de María Rodríguez durant la dècada anterior havia estat marcada per la pertinença al grup guerriller de Joaquín Ventas Cita, més conegut com "Carrillo" o "Chaquetalarga".

Els tres germans "Goyerías", Aurelio, Paula i María, desenvoluparen tasques d'enllaç de la partida de "Chaquetalarga" entre el 1940 i el 1943, any en què van haver de fugir a la serra, a causa d'una delació, per unir-se amb el maquis anitfranquista. La María i la seva germana Paula van formar part del grup de "Chaque-talarga" fins a la seva desintegració el 1947, assetjat per la guàrdia civil i els grups paramilitars del sometent.

El 1947 el grup el formaven només cinc persones: el propi "Chaquetalarga", Víctor Roque, "Miguelete", la seva mà dreta, les dues germanes "Goyerías" i un home més. Els tres homes emprengueren el camí de França deixant a la serra les dues germanes. María i Paula van aconseguir refugiar-se al poble d'Agudo (Ciudad Real) fins que el 1948 van ser delatades, detingudes i enviades a la presó. El maig de 1953, la María sortia de la presó amb la intenció d'emigrar a França. En arribar a Barcelona, vigilada per la guàrdia civil, la María finalment es va resignar a romandre a Catalunya s'instal·là a l'Hospitalet. La Paula, quan va sortir de la presó es va reunir amb la seva germana.

Destaquem també, al medi rural, la incorporació a les tasques d'oposició a la dictadura d'aquelles persones que no van fugir del poble durant aquestes dècades.

Aquest seria el cas de l'Antonio Ruiz[75]: *Empecé a militar dos años antes de entrar en el Partido. Yo empezaba a leer el Mundo Obrero porque me lo daban, no? Entré en el partido en el año 59 (...) Yo ahora quiero el ingreso al Partido. ¿Qué partido dices, el del Betis, del Sevilla? Mira yo ya estoy harto de leer el Mundo Obrero, yo ya quiero unas responsabilidades...* I entrà al PCE l'any 1959 a Palma del Río, una organització molt important (l'any 1960 en van ser detinguts 102 militants).

60
GRUP DE RECLUSES FOTOGRAFIADES AMB EL CAPELLÀ I UNA FUNCIONÀRIA DE LA PRESÓ DE DONES DE CIUDAD REAL. (MEMORIA OBRA... 1951).
CEL'H

En Jaume Valls[76], fill de Bellvís (Lleida), ens explica com era aquesta militància al camp, com s'organitzaven en cèl·lules i com es va incorporar al PSUC: *A partir de l'any 51, jo em cartejava amb gent de París, amb gent del Partit, i buscant, buscant, vaig trobar la direcció d'un que havia tingut de marxar al 47, a partir d'aquí vaig estar en contacte a París amb el PSUC. Hi havia un núcleo de gent del POUM... bastant més grans, que havien estat a la guerra. Llavors apareix un militant de Mollerussa que tenia família a Bellvís, ve a intentar organitzar la cèl·lula a Bellvís... Fa una espècie de pacte, i la gent del POUM deixen de ser del POUM i s'incorporen al PSUC i, amb aquesta incorporació, jo ja tinc contacte (...) hi havia una vintena de gent recollint diners pel "Socors Roig".*

A la militància hi havia dos nivells, un de militància clandestina estricta a casa meua o a casa d'un altre, allà ens trobàvem 7, 8 o 10, discutíem coses que deia la Pirenaica... El tema de la reconciliació nacional, això a l'any 56, va vindre un emissari, un enllaç de París, i ens portava informació, portava llibres, informació del congrés que es preparava... Una altra activitat és que al 58, la primera huelga nacional que va promoure el Partit,

[75] Vegeu resum biogràfic d'Antonio Ruiz

[76] Vegeu resum biogràfic de Jaume Valls

61
GRANJA DEL REFORMATORI D'ADULTS. PRESÓ D'OCAÑA (TOLEDO). (*MEMORIA OBRA...* 1951). CEL'H

teníem un enllaç que venia directament de França i ens portava la propaganda perquè l'estenguéssim a tota la comarca. Per lo tant, ja ens veus amb una moto per aquí, per allà, amb bicicletes pels pobles aquells a repartir, tirant octavilles pels carrers. Octavilles [signades pel PSUC] *que venien de París, que no es feien ni siquiera a Barcelona.*

També comenta com una certa consciència s'anava estenent al món rural: *...l'altra era la tertúlia, crear corrents d'opinió, teníem el cafè, al cafè pues cada un, segons l'edat, tenia un grupet, i discutíem de política a la barberia, al cafè, discutíem de política... a part d'aquesta qüestió, hi havia una activitat a les cooperatives.*

Una altra persona que no havia participat en la guerra per la seva edat, però que provenia de família republicana i que va incorporar-se a la lluita clandestina va ser l'Antonio Ballesteros. L'Antonio, l'any 1947, ingressà en una cèl·lula del PCE d'antics militants, amb la qual entrà en contacte a través d'un perruquer que era conegut com a comunista, que havia tornat al poble després d'uns anys a la presó. Va ser ell que li va dir a l'Antonio després de posar-lo molts cops a prova: *¿Tú quieres pertenecer al partido? Ahora lo vamos a reorganizar (...) vino una orden de Sevilla para reorganizar el partido.*

Aquesta cèl·lula estava formada per unes 6 o 7 persones. Aquest fet coincideix amb l'inici del Trienni del Terror (1947-1949), un moment en què la província de Sevilla va ser un dels escenaris destacats en l'aplicació de la Ley de fugas i "los paseos".

També de família de tradició socialista és en Garcilaso Aguado[77]. Nascut el 1926 a Mazarambroz (Toledo), el seu avi era de la UGT i el seu pare fou president de la casa del poble i membre de la Federació de Treballadors de la Terra, i després de la guerra passà set anys a la presó. El poble va restar en zona republicana fins al final de la guerra i fou zona d'actuació de la guerrilla. Cal recordar que Toledo fou una de les províncies on la repressió franquista es va aplicar amb més duresa i on durant la dècada dels 40 foren detingudes 800 persones a l'any, 5.349 entre el 1941 i el 1948[78].

En aquest context, en Garcilaso, amb altres joves, realitzà al poble el que ell mateix denomina resistència passiva: no anar al cinema perquè hi projectaven el Noticiario Nodo, procurar no participar en cap acte religiós, ja que més d'un cop va haver d'assistir a missa: *(...) en alguna ocasión me llevaban obligado entre los fusiles, y después de obligarme a oir el servicio religioso, pues a mí y otros nos habían pegado.*

La primera actuació política d'oposició amb un cert caràcter organitzat de què ens parla en Garcilaso va ser la preconització de l'abstenció al referèndum de la Ley de Sucesión del 1947 seguint la consigna del PSOE, partit amb què ja va establir uns certs canals de comunicació mitjançant alguns enllaços.

Com hem comentat anteriorment, el 1947 fou també l'any que va marcar l'inici del que s'ha conegut com el "Trienni del Terror" (1947-1949). Sota els auspicis d'un dels homes de confiança de Franco, el general Camilo Alonso Vega, director de la Guardia Civil entre el 1943 i el 1955, el 18 d'abril de 1947 es promulgà el Decret-Llei sobre "Bandidaje y Terrorismo" tendent a acabar amb la guerri-

[77] Vegeu resum biogràfic de Garcilaso Aguado

[78] *Morir, matar, sobrevivir...* Op. cit., p. 199 i 277

lla i terroritzar la població de les zones on actuava. Durant els últims anys de la dècada, moltes zones rurals van presenciar com la Ley de fugas adquiria les quotes més altes i reapareixien els "paseos": a mitjan 1948, ja 588 camperols havien estat assassinats arreu de l'Estat, i en finalitzar aquests tràgics tres anys s'ha calculat que van ser empresonats uns 20.000 camperols[79].

És en aquest marc que en Felipe Cruz va haver de marxar de Jaén el 1948 i dirigir-se cap a Catalunya, on al cap de poc arribà la seva companya, la Pura Fernández, amb els dos fills petits. En Felipe, militant del PCE, i extinent de l'Exèrcit Popular Republicà, va haver de fugir de la seva província natal després de la caiguda d'uns companys de la cèl·lula comunista on ell desenvolupava les seves accions clandestines. Els rigors de la lluita clandestina van fer que la Pura no arribés a conèixer les activitats polítiques d'oposició a la dictadura d'en Felipe fins ben entrats els anys cinquanta, el 1957, ja a l'Hospitalet, arran d'una detenció.

El Trienni del Terror també el va patir molt de prop una altra militant comunista, la Carmen Díaz. El 1950, quan decidí de marxar d'Andalusia, on feia tasques d'enllaç per a la guerrilla, i dirigir-se a Catalunya per esquivar la persecució de les forces de repressió franquistes, la Carmen ja portava a l'esquena deu anys molt durs de constant lluita per sobreviure.

La Carmen passarà la dècada dels 40 recorrent el sud peninsular fugint de l'empresonament i treballant en l'intent de recomposició de la xarxa clandestina del PCE; resumeix la situació en què es trobava, tant ella com moltes altres persones contràries a la dictadura, d'una manera prou eloqüent: *La cuestión primordial era sobrevivir y escaparte del enemigo, eso era lo fundamental... El que más y el que menos estaba huyendo, el que no, tenía miedo, y el que no, estaba con el alma en un hilo porque de un momento a otro podían venir a detenerlo (...).*

Del camp de concentració la Carmen fugiria ràpidament. De fet, només hi va romandre tres dies, i llavors

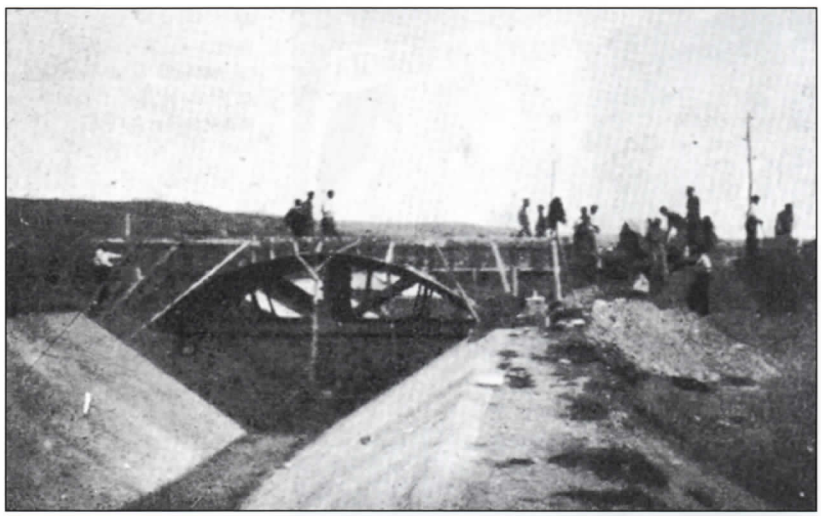
62
CARTELLS DEL "REFERÈNDUM" DE L'ANOMENADA *LEY DE SUCESIÓN DEL ESTADO* DE 1947. (DOCUMENT MERCAT DE SANT ANTONI).
CEL'H

63
PATI DE LA PRESÓ DE CÓRDOBA. UN DELS PRESOS ABRAÇA LA SEVA FILLA, DURANT LA VISITA DEL DIA DE LA MERCÈ. (*MEMORIA OBRA...* 1951).
CEL'H

inicià el periple que marcà la seva vida al llarg de tota la dècada. Després de passar per Albacete, es dirigí cap a València, on després de connectar amb militants del PCE i aconseguir estructurar un grup de divuit militants, va ser detinguda amb la resta del col·lectiu. Després de dies de patir tortures als soterranis de Governació de València, va sortir sense càrrecs, però uns mesos més tard va tornar a ser detinguda més vegades i finalment passà dos anys i mig tancada a la presó de la capital

[79] MORENO GÓMEZ, Francisco, "El terrible secreto del franquismo". En: *La aventura de la Historia*. núm. 3 (gener 1999) p. 25

64
PRESOS DEL PENAL DE ZAMORA REALITZANT TREBALLS FORÇATS EN LES OBRES DEL PONT SOBRE EL CANAL DE TORO. (*MEMORIA OBRA*... 1951). CEL'H

del Túria. El mateix dia que va sortir de la presó ja tenia els falangistes seguint-la, així que decidí marxar cap a Sevilla, on tenia contactes del PCE. Novament detinguda a Sevilla, fou posada en llibertat, i el partit comunista de Sevilla va decidir d'enviar-la a Granada per realitzar tasques d'organització i enllaç amb la guerrilla; i de Granada passà a Còrdova, també per ordre del PCE.

65
LA DÈCADA DELS 40 VA ESTAR MARCADA PER UNA DURÍSSIMA REPRESSIÓ, I DE 1947 A 1949, EL "TRIENNI DEL TERROR", QUE AFECTÀ MOLTES ZONES RURALS DE L'ESTAT, "PASEOS" TORTURES I EMPRESONAMENTS FOREN LA TÒNICA HABITUAL. CARMEN DÍAZ VA PATIR TORTURES AL SOTERRANI DE GOVERNACIÓ DE VALÈNCIA. (*MEMORIA OBRA* ... 1951). CEL'H

Finalment, a causa de la forta repressió, el mateix PCE li encomanà marxar d'Andalusia, i va ser així com va emprendre el camí de Barcelona: *(...) me dijeron que si tenía un sitio más seguro, que por aquellas provincias no estuviera, había mucha presión. Allí te vigilaban por todas partes, te buscaban y te cantaban canciones por si veían algo extraño, a ver si te alterabas. La policía tenía experiencia, eran muchos años gobernando.*

Per tancar aquestes línies sobre les persones que recalaren a l'Hospitalet fugint de la repressió sociopolítica de la postguerra i els anys 40, considerem il·lustrativa, a tall d'exemple final, l'enumeració dels diversos empresonaments que va patir Avelino Agudo.

Nascut al poble extremeny de Tamurejo (Badajoz) el 1917, entre el 1939 i el 1946 va recórrer cinc centres de detenció, tots en províncies diferents: Zamora, Madrid, Cáceres, Sevilla i Cadiz. Va ser a Cáceres on va estar més temps reclòs: tres anys. En un d'aquests empresonaments va estar a punt de morir a causa d'una pulmonia, però gràcies a dos companys es pogué salvar; mentrestant el seu pare va ser condemnat a mort.

2.5. ELS ANYS CINQUANTA: EL CAMÍ CAP A NOVES FORMES DE LLUITA

Tenies la boca seca i no gosaves bellugar-te. Tenies ganes de plorar. A l'altra banda de la tanca ressonaven els cops, semblants als que quan dinaves venien del balcó de la veïna que picava els matalassos. No se sentia cap crit. Només l'esbufegar del sergent, el xiulet del vit que tallava l'aire i l'espetec dels cops. Després, al cap d'un temps que et va semblar llarguíssim, la veu del sergent ordenà que s'emportessin aquell fill de puta al calabós i que telefonessin al tinent donant les novetats.

Pols de terrat. "Cops de vit de bou"
Joan CASAS
Barcelona, Empúries, 2006

A començament dels anys 50, les organitzacions clandestines es caracteritzaven per una gran debilitat organitzativa. Així ho reflecteix el responsable del 4t. Sector del PSUC[80], el més important en nombre de militants, quan l'agost de 1950 presentà a la Direcció un informe que conté algunes reflexions en aquest sentit:

La falla més greu que tenim és la manca de reunions amb les organitzacions de base (...) el P. en el sector no viu orgànicament com nosaltres desitgem, i que per raó natural els nostres companys no poden a vegades prendre determinades posicions en els problemes que se'ls presenten dins de les fàbriques, així com a fora de les mateixes.

Difícilment els nostres companys podran copsar la situació actual com fóra de desitjar (...) perdent magnifiques possibilitats d'accions combatives que se'ns escapen de les mans una i altra vegada.

Si això ocorreix entre els propis companys del P., imagineu-vos què no deuen estar desorientats els treballadors que no són del P, els antifranquistes que no estan dins del P.

Tot i així, especialment en algunes fàbriques, el PSUC desenvolupava una certa activitat. I a la fàbrica Can Trinxet és on tenia una de les cèl·lules més actives. Un exemple de la resistència que hi havia dins d'aquesta empresa són les eleccions sindicals de l'any 1950. Van ser convocades per sorpresa per la direcció, per la qual cosa no va donar temps a preparar cap estratègia entre els treballadors/res. La resposta dels obrers fou significativa: *una part dels obrers posaren nom de personatges famosos en les paperetes, una altra part votaren en blanc, i una altra votaren per una treballadora coneguda pel seu antifranquisme i per un treballador que ja era enllaç sindical des de les darreres eleccions i que havia estat empresonat a principis dels anys quaranta per la seva oposició al règim*[81].

L'any següent, el 1951, un fet extraordinari com va ser la Vaga de Tramvies del mes de març suposaria una nova forma de protesta diferent al model existent fins a aquell moment. A l'Hospitalet es concretà contra l'empresa Oliveras, SA, coneguda com a OSA, que feia el recorregut Barcelona-Sant Feliu i l'Hospitalet-plaça Espanya[82]. Durant aquesta Vaga del març de 1951, en el cas de l'Hospitalet, aparegueren pintades com *Fuera OSA, Boicot*. Els autobusos circularen únicament amb una parella de la policia armada, a més del conductor i el revisor. Alguns autobusos van ser apedregats, i a la carretera de Collblanc, on arribaven els tramvies, es produïren algunes detencions. També hi ha notícies de l'apedregament del Carrilet. El dia 12 de març, la consigna de vaga afectà diverses empreses, entre les quals la Farga[83]. Es pot afirmar, com diu Carles Santacana, que amb la Vaga de l'Hospitalet s'evidencia el caràcter polític que aquesta vaga va tenir, ja que no s'havia apujat el preu dels bitllets de l'empresa Oliveras. Amb la Vaga de Tramvies i la seva extensió a les fàbriques a mitjan març, les classes subalternes barcelonines, després de dotze anys, es van mobilitzar massivament contra la dictadura; no cal oblidar que

[80] Horta, Sant Andreu, el Poble Nou, Santa Coloma, Badalona i Sant Adrià, amb empreses com la Maquinista Terrestre i Marítima, la Hispano Suiza, la Hispano Olivetti. Citat per LARDÍN, Antoni. *Condicions de treball...* Op. cit.

[81] LARDÍN, Antonio. Op. cit., p. 502

[82] SANTACANA, Carles. Op. cit., 1994, p. 352

[83] *Història de l'Hospitalet. Una síntesi del passat com a eina de futur.* RIBAS, Pep [et al.]. CEL'H; PAM 1997, p. 196

66
VAGA DE TRAMVIES DE 1951 I 1957 A BARCELONA: LA CENSURA VA PROHIBIR QUE LA PREMSA EN PARLÉS I ES VA IMPEDIR QUALSEVOL INTENT DE CAPTAR-NE IMATGES. COL·LISIÓ DE DOS TRAMVIES A LA PLAÇA DE CATALUNYA, 1.11.1958, EN HOMENATGE A LES VAGUES INVISIBLES.

les xifres donen unes dades aproximades de 300.000 vaguistes durant la jornada del 12 de març[84]. Tot i que van tenir un caràcter marcadament espontani, les referències lligades a l'oposició antifranquista eren presents en l'imaginari col·lectiu d'un alt percentatge de la població. En aquest sentit, cal emmarcar les paraules de Dolors Marín referents a una corranda popular que circulava per Barcelona: *José Luis Facerías y Quico Sabaté no habían tenido ninguna participación en la huelga de tranvías, pero no cabe duda que ya formaban parte del referente mitológico ciudadano*[85].

Para arreglar lo de los tranvías,
id a buscar a Facerías.
Contra el requeté,
viva Sabaté.

Sens dubte, la Vaga de Tramvies és un punt de referència per a tot el moviment antifranquista, que es reorganitzà lentament amb noves bases al llarg de la dècada dels 50. Aquesta mobilització fou viscuda per algunes de les persones entrevistades. Així, Carmen Díaz acabava d'arribar a Barcelona i intentava connectar amb els comunistes quan va esclatar la Vaga. Ella se n'assabentà per la propaganda que hi havia al carrer. Diu que va estar tres dies sense aparèixer a la feina fruint d'aquell espectacle. La policia la detingué a la plaça Universitat i, gràcies a la intervenció d'un grup d'estudiants, fou alliberada. (...) *Había un follón tremendo. Estaban las calles llenas de policía, con caballería y todo. En la calle Pelayo se armó un potaje... No me cogió un caballo encima porque me metí corriendo en una entrada y pegué un portazo a la puerta, si no, el tío me habría echado el caballo encima. Corrí más que el caballo porque veía que era algo espantoso. En la época de Franco te puedes imaginar (...).*

Garcilaso Aguado també acabava d'arribar a Barcelona i treballava a la construcció mitjançant un prestador[86]. Recordava que varen aturar l'obra, va participar en piquets i marxà en una manifestació que per la Via Laietana es dirigia cap al Sindicat vertical. Varen ser dissolts ràpidament per la policia.

67
ENDAVANT, ÒRGAN CENTRAL DEL MOVIMENT SOCIALISTA DE CATALUNYA (NÚM. 43) AMB MOTIU DE LA VAGA DE TRAMVIES DE 1951. MARÇ DE 1951. FUNDACIÓ RAFAEL CAMPALANS

FONS JOAN SOLER

Nº 43 — MENSUEL — Març 1951

REDACCIO : Josep Pallach, 56, Rue Condorcet-Joseph, PARIS (IX)
ADMINISTRACIO : Antoni Ibarra, 13, Rue Boissonade, PARIS (XIV)
C. Ch. Postaux 4183-00 - PARIS — Prix de l'exemplaire : 15 francs. — Suscripció 1 any : 150 francs.

Endavant

FEDERACIO DEMOCRACIA SOCIALISME

ORGAN CENTRAL DEL MOVIMENT SOCIALISTA DE CATALUNYA

BARCELONA, CAP I CASAL DE CATALUNYA !

Els ciutadans de Barcelona, la classe obrera catalana, inicia la lluita contra l'Estat franquista

Declaració del Comité Executiu del Moviment Socialista de Catalunya

Els greus successos de Barcelona

DARRERA HORA

La lluita reprèn a Barcelona. La classe obrera, unànim, ha començat la vaga. L'acció repressiva de la policia fa impotent per a vèncer la voluntat del poble que es manifesta violentament.

En l'hora del Redreçament !

87
Comissions Obreres de Catalunya 1964-1989. Una aportació ... Barcelona, CERS de la CONC ; Empúries, 1989, p. 38

88
MARIN, Dolors. Op.cit., p. 217

89
El prestador era la persona que posava en contacte els que no tenien feina amb els contractistes

Però entre els que llavors eren molt joves, el record del març de 1951 encara es mostra amb una clara nitidesa. És el cas d'en Josep Font[87] i en Josep Cutillas[88]. El març de 1951 en Josep Font tenia vuit anys, i recorda perfectament quin va ser el ressò de la Vaga a Collblanc-la Torrassa i la carretera de Collblanc, vial per on passava el tramvia: *Em recordo de les barricades, tombades de tramvies, tombades de cotxes, me'n recordo molt de tot això (...) La varen liar forta! Els papers que passaven eren alguns passats a màquina i altres fets a mà, i hi havia fulletes petites, les octavetes típiques eren així. Jo encara era molt nen, jo no en vaig fer però veia fulls pertot arreu.*

De la seva banda, en Josep Cutillas, que llavors tenia vint anys, recorda com amb un grup d'amics del seu barri, Sants, van dur a terme algunes accions totalment espontànies consistents en el trencament de vidres a la plaça de Salvador Anglada —actual plaça de Sants— i la carretera de Sants. En Josep insisteix que la seva participació i la dels seus amics de colla va ser totalment espontània i que en aquell moment no tenia cap relació amb cap grup organitzat d'oposició: *(...) era una cosa que fèiem espontàniament, no podem dir que era una cosa organitzada, perquè si estava organitzada, nosaltres no ho sabíem (...).*

Una qüestió que cal considerar és que un element important, per no dir clau, en la vertebració de l'oposició antifranquista als nuclis urbans catalans al llarg de la dècada dels anys 50, sobretot al segon quinquenni, fou la incidència de les vagues a les empreses.

Aquest factor serà significativament i especialment recollit pels representants de la direcció del PSUC a l'interior. Aprofitant les reivindicacions laborals socioeconòmiques obreres, el PSUC configurarà una nova estructura organitzativa vertebrada de baix a dalt, model que segons Antoni Lardín fou, en paraules textuals, *el germen perquè en les dues dècades següents el PSUC es convertís en el gran partit de l'antifranquisme català*[89].

treball

EDITAT PER LA DELEGACIO DEL C. C. DEL PARTIT SOCIALISTA UNIFICAT DE CATALUNYA

BARCELONA — 15 de Març del 1951

Nº 129 Preu: 0'50 ptes.

LA GRAN ACCIO DE MASSES DEL POBLE DE BARCELONA

UNA GRAN VICTORIA I UNA GRAN LLIÇO

Barcelona ha estat l'escenari d'una gran acció de masses, la més important registrada en tots aquests anys de poder franquista.

Durant cinc dies, els obrers, els empleats, els estudiants, els comerciants, homes i dones, joves i vells, totes les capes de la població, han portat al carrer, i mantingut amb una unanimitat impressionant, llur protesta contra la política de fam i de misèria del maleït règim franquista.

El boicot als tramvies, per assolir que es rebaixessin els preus dels bitllets, ha estat la forma i el motiu aparent d'aquesta protesta. Diem aparent perquè, en realitat, allò que ha impulsat l'acció de les masses, allò que va fer-les soportar amb alegria visible, el sacrifici de caminar llargues distàncies durant tants dies, allò que va dur-les a concentrar-se a les Rambles, places de Catalunya i Universitat, Rondes, amb l'afany de manifestar-se sense por d'esser brutalitzades per les forces repressives, allò que va donar-lis valor i audàcia per enfrontar-se en diverses ocasions amb la Policia Armada, fou l'afany unànim, el desig profundament sentit de manifestar, públicament, al carrer, llur descontentament i protesta contra la carestia de la vida i contra els causants de la misèria i la ruïna d'Espanya.

Un clam general omplenava tots els racons de la ciutat, com cridava tots els pobles de Catalunya, d'arreu d'Espanya: «*Així no es pot continuar! Sols*

(Passa a la pág. 2)

68
Treball, òrgan central del PSUC, núm. 125 (15.3.1951), amb motiu de la vaga de tramvies.
ANC – fons PSUC

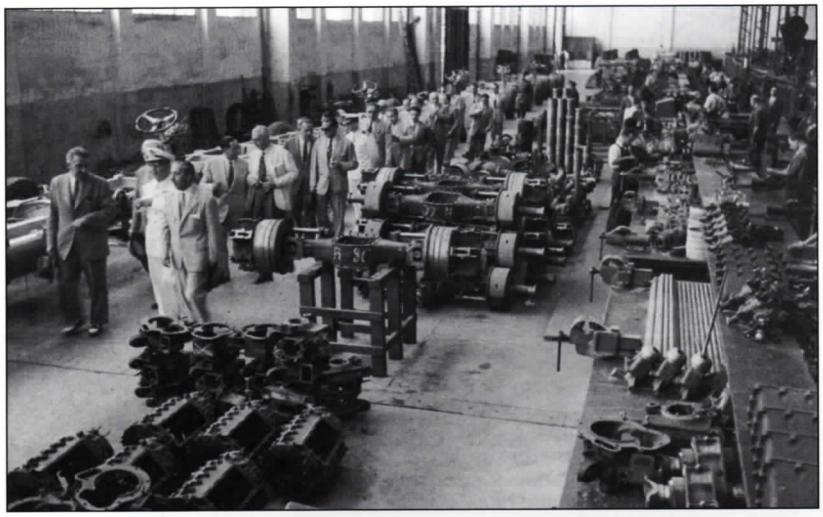
Segons Lardín, la direcció del PSUC a Barcelona *només coordinava i encoratjava accions dels treballadors sense imposar una estructura orgànica, adaptava les estructures relacionals que els propis obrers establien i recollia els resultats de les protestes laborals*[90].

[87] Vegeu resum biogràfic de Josep Font

[88] Vegeu resum biogràfic de Josep Cutillas

[89] LARDÍN, Antoni. "La organización clandestina del PSUC en Cataluña en los años cincuenta". En: *Hispania Nova*, núm. 5 (2005), p. 3

[90] Idem, p. 4

69
VISITA DEL MINISTRE SUANGES A LA FÀBRICA ENASA - PEGASO EL 27 DE JUNY DE 1950.
AHCB AF – FONS PEREZ DE ROZAS

El context en les empreses, especialment a les grans empreses metal·lúrgiques i tèxtils de la província de Barcelona, semblava que presentava elements positius per a l'oposició antifranquista. Com a mostra tenim els moviments vaguistes que tingueren lloc entre el 1956 i el 1958.

70
ARTICLE EXTRET DE LA PRIMERA PLANA D'*ENDAVANT* PRESENTANT LES REIVINDICACIONS DEL CONSELL GENERAL DE LA UGT, 1951.
FUNDACIÓ RAFAEL CAMPALANS

LA U.G.T. S'ADREÇA ALS TREBALLADORS

Programa de reivindicacions fonamentals

El Consell General de la U.G.T., que s'ha reunit recentment a l'Exili ha preparat un programa de reivindicacions fonamentals, que es justifiquen en un important document. Heus aci l'essencial d'aquestes reclamacions que tradueixen l'inquietud i la voluntat de milions de treballadors de Catalunya i de tot Espanya:

— Llei d'associacions, que asseguri la llibertat sindical i política.
— Dret d'Associació, de reunió i de propaganda.
— Dret de Vaga pels obrers, empleats i funcionaris.
— Contractes col.lectius de treball, determinats per obrers i patrons, representats per llurs associacions respectives.
— Arbitratge dels conflictes socials.
— Dret del Treball.
— Salari mínim garantit, no inferior actualment a 100 pessetes diàries.
— Progressius augments de salaris.
— Desaparició del «treball negre» (hores extraordinàries), que esgoten la capacitat dels treballadors).
— Efectivitat de la jornada màxima de 8 hores, i incorporació a la producció dels treballadors en atur forçós.
— Escala mòvil de salaris, seguint una linia paral.lela a l'augment dels articles de primera necessitat.
— Index oficial del cost de la vida, sobre els preus de consum familiar, habitació, vestit aliment, calefacció, etc., etc.
— Seguretat de l'empleu, i obligatorietat de la consulta patronal a l'organització sindical obrera abans de despedir cap assalariat.
— Subsidi d'Atur Forçós.
— Unificació de les Assegurances Socials: Malaltia, Mutualitats, Retir, Accident del Treball, Maternitat; Subsidi Familiar: elaboració d'un règim d'administració de les reserves socials.
— Gestió i Control de les Assegurances Socials per representants lliurement elegits per representants de les organitzacions obreres i patronals.
— Creació d'una Caixa Nacional Mixta — Industria, Comerç i Agricultura — que asseguri una repartició justa de les prestacions.
— Política Social Agraria.
— Reforma de la Llei sobre la propietat de la terra.
— Absorció obligatòria de l'atur temporal; creació d'industries complementàries derivades de l'agricultura.
— Organització del treball agricola i orientació de la mà d'obra.
— Creació de Centres de Formació Professional.
— Organització Racional de l'Ensenyament Tècnic. Incorporació de les Universitats «Laborales» a un Pla General de l'Ensenyament Públic.
— Facilitats econòmiques, amb prèstecs als treballadors, empleats i funcionaris per l'adquisició de vivendes dotades dels serveis higiènics indispensables.
— Pla Nacional de la Vivenda per a construir anualment 200.000 vivendes, sacrificant les construccions actuals de luxe a la construcció de vivendes de lloguer reduit.
— Lleis per a facilitar i desenvolupar les Cooperatives Obreres de Producció i Consum.
— Creació d'un Servei Nacional d'Orientació i Ajuda Tècnica a les Cooperatives.
— Ajuda directa de l'Estat a les Cooperatives, proporcionant els crèdits indispensables a un funcionament eficaç.

Llibertat! Justicia Social! Respecte a la Voluntat Popular!

Com a empresa destacada en les mobilitzacions obreres, tenim la Pegaso, que segons autors com Carme Molinero i Pere Isàs, actuà com a autèntica punta de llança en el moviment obrer de la província de Barcelona al llarg de la dècada de 1950.

Entre els anys 1955 i 1956 es constituïren cèl·lules del PSUC a les principals empreses de la ciutat de Barcelona, i a la Pegaso hi va haver les primeres. El cas és que, als anys 1954-1955, es formaren dues cèl·lules paral·leles, en una de les quals, la dirigida per Antonio Mullor Márquez i formada per cinc treballadors més, va participar Josep Cutillas i Tomàs.

Segons Cutillas, que com hem dit en línies anteriors, de manera espontània ja havia participat amb un grup d'amics en la Vaga de Tramvies del 1951 i treballava a la Pegaso des del 1949, entre altres accions va elaborar una sèrie de fulls volants on es feien reivindicacions estrictament laborals, com ara salari mínim o escala mòbil. Aquests fulls volants van ser signats per un grup de treballadors, i el mateix Josep Cutilles es va encarregar de repartir-los a La Espanya Industrial, fet que ens pot indicar que, encara que es tractava de cèl·lules

[91] RIQUER, Borja de, Joan B. CULLA. Op. cit., p. 222

autònomes, es pretenia establir una certa relació amb altres empreses per articular les reivindicacions.

Amb el moviment vaguístic del 1956, obrers de La Maquinista i la Pegaso foren detinguts. En Josep Cutillas fou detingut el mateix any amb altres companys com a conseqüència directa de les vagues de la primavera. Acusat d'associació il·lícita i de possessió de propaganda il·legal, passà uns mesos a la presó Model.

Josep Cutillas és de les poques persones que hem pogut entrevistar que va passar per les presons franquistes durant la dècada de 1950. Torturat a la comissaria de la Via Laietana pels tristament famosos germans Creix, a la presó Model es va trobar amb més presos polítics procedents de la Pegaso així com dues persones acusades de pertànyer al maquis. En un altre ordre de coses, una mostra del grau d'organització que s'estava estructurant entre els treballadors de la Pegaso eren les col·lectes que recorda en Josep que es van organitzar arran de la seva detenció i la d'altres treballadors de l'empresa el 1956. Segons recorda, es recollien 5 pessetes per persona, fet que donà com a resultat que quan van sortir de la presó encara hi havia 16.000 pessetes de fons comú. I és que tal i com comenta en Josep, entre els treballadors de l'empresa (...) *hasta els molt del règim, els falangistes, aquests que eren falangistes, hasta es volien sentir solidaris i ens donaven un duret, entens?*

Una altra empresa barcelonina on el 1955 es va constituir una cèl·lula del PSUC fou la fàbrica tèxtil Can Batlló. El 1956 aquesta cèl·lula estava formada per set persones, entre les quals hi havia en Felipe Cruz com a responsable de recollir i repartir la propaganda[92].

El 9 de gener de 1957, el govern decretava una apujada de 20 cèntims del preu dels tramvies, a la qual es respongué amb una nova vaga. Uns dies més tard, en Felipe Cruz era detingut a la sortida de la fàbrica La España Industrial. Portat a la comissaria central, a la Via Laietana, es trobaria amb altres militants del PSUC

71
ELS PRESOS DE LA *PRISIÓN CELULAR DE BARCELONA* (LA MODEL) A LA MISSA DE PASQUA, D'ASSISTÈNCIA OBLIGATÒRIA. (MEMORIA ... 1951).
CEL'H

que hi havia detinguts, com Emilià Fàbregas, Vera, Joan Keyler, Francesc Vicens[93]. Hi seria brutalment torturat i passaria sis mesos empresonat. Aquest seria el moment en què la seva companya, Pura Fernández, coneixeria la militància d'en Felipe, i ella també s'incorporaria a la lluita. Fou a partir d'aquest empresonament que la

72
VISITA DE LES FILLES I FILLS DELS PRESOS DE LA MODEL, DIA DE LA MERCÈ DE L'ANY 1958.
AHCB AF – FONS PÉREZ DE ROZAS

barraca del barri de la Bomba d'en Felipe Cruz i la Pura Fernández es convertí en un lloc de trobada de molts militants del PSUC, a més de tenir-hi amagada una "vietnamita" per multicopiar la propaganda.

[92] LARDÍN, Antoni [tesi doctoral]. Op. cit., p. 320 i 325

[93] CEBRIAN, Carme. *Estimat PSUC*. Barcelona, Empúries, 1997, p. 43

73
ELECCIONS SINDICALS DEL 24 DE NOVEMBRE DE 1954. SINDICAT VERTICAL, CNS.
AHCB AF – FONS PÉREZ DE ROZAS

Durant aquesta nova Vaga de Tramvies, també es van repetir accions espontànies del tipus a què feia referència en Josep Cutillas respecte a la Vaga del 1951. En Francesc Ribas[94], veí del barri de Sant Josep, recorda que, amb un grup d'amics, un dissabte, es van dirigir al barri de Collblanc, on van apedregar els tramvies, uns tramvies que, segons recorda en Francesc, només anaven ocupats per la policia i el conductor. En Pep Font, que aquell any era alumne de l'Escola del Treball, recorda també alguns episodis sobre la Vaga de gener que ens permeten copsar l'ambient que es vivia a les aules de l'Escola. Així, per exemple, els alumnes, com a signe de protesta, van decidir no cantar l'himne falangista *Cara al Sol*, com era obligatori abans d'iniciar la classe. En algun moment dels dies de vaga, la policia arribà a rodejar l'escola, mentre que una sèrie d'alumnes saltaven la paret del recinte per anar a tallar les vies del tramvia. També en Julián Sánchez Lao[95], arribat a Catalunya el 1954 a divuit anys, recorda la Vaga de Tramvies del 1957 i que, quan era aprenent de la FECSA a l'Escola del Treball, va participar amb altres companys en algun piquet.

La Vaga del 1957 també tingué repercussions a diverses empreses de l'Hospitalet. Així, un informe de la delegació local de la CNS diu: (...) *Es de destacar que en la empresa Trinxet, con más de mil trabajadores, el día indicado se personó y montó guardia en el interior, una sección de la Guardia Civil al mando de un oficial. Los enlaces de la referida empresa se personaron en esta Delegación suplicando que se anulara esta vigilancia en el interior de la fábrica (...)*[96].

L'any 1958 hi va haver diverses mobilitzacions obreres. La vaga de vint-i-cinc mil miners a Astúries i la brutal repressió que els va caure despertà un ampli moviment de solidaritat que es concretà a Barcelona en la vaga que el 25 de març va dur a terme la Pegaso, i també altres empreses metal·lúrgiques importants —per primer cop l'empresa Seat anà a la vaga—, i es va estendre a les empreses tèxtils de més pes[97]. En aquesta vaga del març de 1958 van participar uns 60.000 obrers[98].

També a l'abril de 1958 hi ha notícies d'alguns intents de vaga a empreses com Godó i Trias i Auto Electricidad[99], que segurament s'han d'incloure en les mobilitzacions contra la congelació salarial.

Els esclats vaguístics del bienni 1956-1958 mostren com s'està configurant un nou moviment obrer format per les noves generacions que ja no han viscut la Guerra Civil i la dura repressió de la postguerra, que utilitza la tàctica de l'aprofitament de les escasses escletxes que presenta l'estructura dels enllaços sindicals i els jurats d'empresa de la CNS (l'octubre de 1953 havia entrat en vigor el reglament d'enllaços sindicals i jurats d'empresa, que afectava inicialment empreses de més de 1.000 treballadors).

[94] Vegeu resum biogràfic d'en Francesc Ribas

[95] Vegeu resum biogràfic de Julián Sánchez Lao

[96] *Història de l'Hospitalet...* RIBAS, Josep [et al.] Op. cit., p. 197

[97] RIQUER, Borja de, Joan B. CULLA. Op. cit., 1989 p. 223

[98] *Comissions Obreres de Catalunya 1964-1989...* Op. cit., p. 43

[99] *Història de l'Hospitalet...*, Op. cit., p. 197

El pes que podia tenir la dura experiència dels obrers de la generació de la Guerra Civil queda reflectit en testimonis com el d'en Francisco Hernández Morillas[100], treballador de l'empresa Gradermetis, a Terrassa, durant la dècada dels 50. Nascut el 1926, el 1958 en Francisco va poder comprovar com la sensació de por era molt present encara entre els companys de la generació anterior.

Francisco encapçalà una reivindicació dels treballadors respecte al pagament de la prima de producció, i el director de l'empresa demanà la presència dels obrers un per un al despatx, amb un resultat prou aclaridor: (...) *había hombres que habían estao en la guerra... y se veía, cuando salían del despacho, con toas sus razones... salían con la cabeza gacha, del sermón que les había pegao el tío, claro. Y como no tenían pa defenderse, pues tenían que amagarse. Entonces me llamaron a mí. Yo, como no había estao en la guerra ni había estao en nada...".*

PROLETARIS DE TOTS ELS PAISOS: UNIU-VOS!

treball

ORGAN CENTRAL DEL P.S.U. DE CATALUNYA

N.º 193 - Juny del 1958 — Preu: 1 pta

RADIO ESPANYA INDEPENDENT (Estació Pirenaica)

Emet diàriament per ones curtes de 39 i 43 metres des de les 7 de la tarda fins a les 12 de la nit, amb un breu interval de dos minuts cada mitja hora.

Els diumenges transmet de 12 a 1,30 del migdia per ones curtes de 26, 28 i 29 metres; i de 2,30 a les 3 de la tarda per ona de 26 metres.

Els dilluns, transmet en català.

CATALANS: ESCOLTEU-LA!

Declaració del C.E. del P.S.U. de Catalunya

LA JORNADA DE RECONCILIACIO NACIONAL

HA OBERT AMPLES PERSPECTIVES A LA LLUITA PER LA LLIBERTAT

74
Treball, òrgan central del PSUC núm. 3.6.1958 amb motiu de la mobilització de la *Jornada de Reconciliació Nacional*.
ANC - fons PSUC

Tot i que la lluita obrera d'aquest període es va centrar en les reivindicacions socieconòmiques, l'abast d'aquestes lluites va fer creure al PCE i el PSUC que es podia intentar de dur a terme un moviment més generalitzat i de caire polític. Es tractava de dur a la pràctica la nova línia política de la reconciliació nacional aprovada pel comunisme espanyol i català l'any 1956. Així fou com el 5 de maig de 1958 el PCE i el PSUC realitzaren la convocatòria d'una "jornada de reconciliació nacional". La convocatòria fou un fracàs, igual que la "vaga nacional pacífica" del 18 de juny de 1959, on a més del PSUC van participar el MSC, la UGT i militants obrers cristians i del futur FOC.

En aquest sentit, en Felip Gómez[101], en aquells anys veí del barri de Collblanc, fa referència a la "vaga nacional pacífica" del 1959 fent constar que, amb un altre company, en Josep Rius, van elaborar uns 25.000 fulls volants. En línies generals, la convocatòria política de la "vaga nacional pacífica" va tenir poc seguiment.

Antonio Ballesteros passà a viure al barri de la Torrassa, i ja el 1960 establí contacte amb Felip Gómez en una empresa del carrer Rodés, al barri de Sant Josep. Fou precisament l'any 1960, recorda en Felip, que amb un grup de companys van fer pintades, amb brotxa i una planxa que deia "Amnistia", al barri de Santa Eulàlia i al de la Florida on després hi va haver El Sepu.

Malgrat aquestes activitats clandestines, no tenim constància que, durant la segona meitat de la dècada dels 50, a la nostra ciutat existís cap estructura estable de militants d'algunes de les organitzacions polítiques clandestines. Aquest era el cas del PSUC: hi havia militants de l'Hospitalet, però que depenien de les estructures organitzatives de Barcelona. Sabem que al final de la dècada hi havia militants d'aquest partit, però que el seu àmbit d'actuació era principalment la fàbrica i que moltes vegades no estaven en contacte, fet que ens mostra les grans dificultats d'establir un mínim d'organització durant aquests anys.

[100] Vegeu resum biogràfic de Francisco Hernández Morillas

[101] Vegeu resum biogràfic de Felip Gómez Crespí

75
FULL VOLANDER, FRONT NACIONAL DE CATALUNYA (FNC), RECTO I VERSO. AH CONC

En aquest sentit, a banda dels ja citats Felipe Cruz i Josep Cutillas, sabem que el 1959 hi havia persones com Francisco García Gómez[102], Felipe Gómez i Mercè Olivares[103] que ja estaven en contacte amb el PSUC. Francisco García Gómez arribà a Catalunya el 1954, a Esplugues, i el 1955 ja entrà en contacte amb el PSUC a través d'un militant de l'avinguda Severo Ochoa (no especifica si del cantó d'Esplugues o de l'Hospitalet).

També, l'any 1954, Ángel Rozas havia ingressat al PSUC. Ell seria un dels principals dirigents de CCOO, i llavors vivia al barri de Collblanc-la Torrassa, concretament al carrer Llobregat. Durant aquests anys va tenir un paper important de captació de militants. I va ser a partir d'aquest contacte que Felipe Gómez i Mercè Olivares ingressaren en l'organització comunista.

En Felip Gómez inicià la militància al PSUC l'any 1957 i des del començament les seves tasques principals van ser les organitzatives. Ja l'any 1958 participà en la reorganització del partit a la SEAT. De la seva banda, la Mercè Olivares, llavors també veïna de Collblanc-la Torrassa, entre el 1959 i el 1960 va conèixer en Felip, amb qui començà a festejar, i ell li presentà l'Ángel Rozas. Tenien amistats comunes, participà en excursions i reunions i finalment entrà al PSUC.

L'exemple de la Mercè és una mostra palesa de com en aquella època eren d'importants les relacions personals d'amistat per implicar-se definitivament en la lluita política: *(...) Ángel me dejó algun libro, y a partir de entonces empezamos a ir a alguna excursión, que hacíamos excursiones toda la familia de Masmitjà, con los hermanos, los amigos... Hacíamos unas paellas en el campo, y cuando acabábamos de comer, pues todos nos sentábamos, y Ángel Rozas nos explicaba cosas y nos preguntaba... Y a partir de entonces fue el inicio de la militancia en el partido.*

Un altre dels grups actius en aquests anys fou el Front Nacional de Catalunya (FNC). A l'Hospitalet, en tenim poques notícies: l'única dada correspon al 1959, una reunió realitzada al Casino del Centre on es presentava el Front Nacional en la qual participaven, entre altres, Pep Ribas, Graells, Lluís Carulla, Ton Ribas, Raimon Boada, havent de passar després alguns per comissaria. Tot i que no estava en contacte amb aquest grup del barri del Centre, l'any 1959, en Josep Font militava també al FNC.

En Josep va poder entrar en contacte amb el FNC quan era membre de la Secció de Collblanc de la Unió Excursionista de Catalunya. Fou en aquesta entitat que va conèixer en Jordi Berrio, persona fonamental en la

[102] Vegeu resum biogràfic de Francisco García Gómez

[103] Vegeu resum biogràfic de Mercè Olivares Soler

seva formació ideològica d'aquests anys, i en aquest context inicià la seva militància política. Les accions que Josep Font va dur a terme com a integrant del FNC van ser limitades a Barcelona, per exemple, un acte reivindicatiu davant del Teatre Romea perquè no el tanquessin, ja que en aquest teatre feien obres en català; o repartir fulls volants a la Rambla el dia de Sant Jordi. La militància de Josep Font al FNC fou breu, ja que l'any 1960 se'n va deslligar per ingressar a l'Associació Democràtica Popular de Catalunya (precedent del Front Obrer de Catalunya [FOC]).

Mentre que la dècada del 1950 s'iniciava amb el XXXV Congrés Eucarístic Internacional del 1952, amb Barcelona com a aparador internacional del nacionalcatolicisme oficial, una nova militància obrera cristiana s'allunyava dels cànons tradicionals i paternalistes. Aquests sectors que originàriament havien d'evangelitzar la classe treballadora acabarien tenint un paper força important en la vertebració del nou moviment obrer que començava a despuntar en la dècada.

Els obrers cristians, juntament amb els sacerdots que arribaven a les barriades populars, passarien a tenir un paper cada vegada més actiu en les reivindicacions de la classe treballadora. El sindicalisme obrer tenia dos noms propis: l'Hermandad Obrera de Acción Católica (HOAC) i la Joventut Obrera Cristiana (JOC). Molts militants d'aquestes dues organitzacions cristianes van ser escollits enllaços sindicals a les eleccions del 1954 i el 1957, i cada vegada amb més intensitat, prenien un paper més combatiu que, en molts casos, donaria pas a una clara posició política oposada a la dictadura.

Partint del caràcter legal de l'HOAC i la JOC, amb el "paraigua" institucional de l'església catòlica, va ser així com el sindicalisme cristià evolucionaria d'una manera tal que seria un factor nou d'oposició a la dictadura, un factor, d'altra banda, clau. Tot i que aquest paper es va fer més evident al llarg de la dècada dels anys 60, el fet que al maig de 1957 l'òrgan d'expressió

76
Josep (Pep) Font amb el Jord
Berrio, en una excursió poc
d'haver sortit de la presó.
V. Estévez i C. Rimbau

de la JOC publiqués una *Plegaria del Huelguista*, difosa a la premsa llatinoamericana, ens indica l'abast de l'evolució d'un sector important de la militància d'aquestes organitzacions cristianes[104].

A l'Hospitalet, un dels membres actius de la JOC fou en Julio Morera, persona que des de molt jove havia iniciat la seva militància a la JOC del barri de Collblanc. Julio Morera entrà en contacte amb la JOC als quinze anys, l'any 1957, i va participar en la reunió en què es feia la presentació del consiliari (representant de la jerarquia eclesiàstica que feia les funcions de conseller) per a la JOC de Collblanc, Martí Canals.

A aquesta primera reunió, en van seguir altres, que generalment es realitzaven a la parròquia de Sant Ramon. I en aquestes trobades va conèixer una sèrie de militants del sindicalisme cristià.

[104] MARTINEZ HOYOS, Francisco. *La JOC a Catalunya. Els senyals d'una Església del demà (1947-1975).* Barcelona, Mediterrània, 2000, p. 192

77

JULIO MORERA, EL PRIMER A L'ESQUERRA DE LA PRIMERA FILA, EN UNA EXCURSIÓ A SABADELL EN OCASIÓ DE LA CELEBRACIÓ ENCOBERTA DEL 1R DE MAIG 1959, REALITZADA PER MEMBRES DE LA JOC DE L'HOSPITALET. JULIO MORERA

Per a Julio Morera, la JOC va fer un veritable paper d'escola de formació en el sentit més ampli del terme. A partir del mètode de reflexió que es realitzava entre els militants, -les revisions de vida[105]-, començà a desenvolupar

78

MARTÍ CANALS, VICARI DE LA PARRÒQUIA DE SANT RAMON DE COLLBLANC AMB, D'ESQUERRA A DRETA: ZAMORA, SEBASTIÁN TORRES, JULIO MORERA I ALTRES MEMBRES DE LA JOC DE COLLBLANC, 1958. JULIO MORERA

una consciència social que, a la dècada següent del 1960, donaria pas a la militància política clandestina: *El caso es que se fue desarrollando una conciencia de iglesia crítica, una conciencia de iglesia con iniciativa y una conciencia obrera y de clase a través de aquellas reuniones de la JOC; a asumir responsabilidades, todo esto, pues a edad de aprendices...*

Si en Julio Morera ingressava a la JOC al final de la dècada del 1950, va ser precisament també en aquest període, en concret, el 1958, que ingressà a la plantilla de La Farga, José Galé Flores[106], militant de l'HOAC.

Des del seu ingrés a l'empresa, en José Galé es presentà a totes les eleccions sindicals i sempre fou escollit pels seus companys membre del jurat d'empresa, desenvolupant una tasca sindical de més de vint anys. Segons el propi José, la raó principal per la qual ell i altres membres de l'HOAC eren escollits pels seus companys era més la seva honradesa que no pas els seus plantejaments revolucionaris.

La Farga presentà la particularitat de tenir el pes important dels militants de l'HOAC i del Sindicat d'Obrers Cristians (SOC), fundat el mateix 1958, ja que a diferència de la gran majoria d'empreses quan, a la dècada del 1960, s'hi articularen les Comissions Obreres, els militants de les dues organitzacions cristianes es van mantenir i van ser majoria respecte a la nova organització obrera clandestina.

En la creació i la vertebració de les Comissions Obreres, al llarg de la dècada del 1960 van participar un nombre elevat de les persones entrevistades. Però un fet important que obrí una nova escletxa legal, que aprofità el nou moviment obrer que s'estava creant, va ser la Llei de Convenis Col·lectius del 1958. Amb aquesta nova llei, les condicions laborals passaven a dependre de la negociació entre els empresaris i els representants dels treballadors, sempre dins del Sindicat vertical.

En aquest marc, a moltes empreses, els treballadors van aprofitar per plantejar les seves reivindicacions a

[105] Segons MARTÍNEZ HOYOS, els membres de la JOC intentaven transformar la realitat a través de tres elements: veure, jutjar i actuar: *Es comença amb un veure, que parteix d'un fet concret que pot haver estat protagonitzat per un dels membres del grup o no (...) En qualsevol cas, el fet revisat havia de tenir una dimensió humana, podia ser alguna cosa que hagués passat a la fàbrica, al barri, a la família, etc.* Idem p. 131 i 133

[106] FERNÁNDEZ SEGURA, José. *La participación de los católicos en el movimiento obrero en Barcelona (1946-1978).* Barcelona, UB, 2005 [tesi doctoral], p. 218, 231, 249, 732 i 872

través de comissions encarregades de negociar amb els empresaris. D'aquestes primerenques comissions espontànies, ja ens dóna notícia en Julián Sánchez Lao, que fins i tot utilitza el terme "Comissions Obreres" per referir-se a algunes aturades a la Fecsa al final de la dècada. I seguint la tònica habitual aquestes aturades tenien lloc per qüestions estrictament relacionades amb les condicions laborals.

D'aquesta manera a les empreses anaven apareixent antecedents de les futures CCOO de la dècada del 1960. Així, segons el testimoni d'aquell final de dècada d'en Julián Sánchez Lao: *No hay nada organizado, pero en el momento que se dice: "fuego", tocan las campanas del pueblo, y todo el mundo coge un par de cubos y se van pá ya, le dicen más o menos donde es. Es una manera espontánea pero, es decir, ya era un embrión de comisiones*; i referint-se a una aturada al menjador que ell situa entre el 1957 i el 1958 continua: *(...) en el fondo, pues, eso daba lugar a organizaciones, es decir, pues hoy no se come, y no se come...*

79
JULIAN SANCHEZ AMB LA SEVA DONA RAFAELA PORRAS A SUÏSSA, L'ANY 1962, ON VAN IMMIGRAR A PRINCIPI DELS ANYS SEIXANTA.
J. SANCHEZ I R. PORRAS